

MUSUL'DA YEREL SİYASET VE IRAK SİYASETİNDE YENİ DİNAMİKLER (SAHA ÇALIŞMASI)

NEW DYNAMICS IN LOCAL AND IRAQI POLITICS IN MOSUL (FIELD STUDY)

السياسة المحلية في الموصل والديناميكيات الجديدة في السياسة العراقية
(دراسة ميدانية)

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

MUSUL'DA YEREL SİYASET VE IRAK SİYASETİNDE YENİ DİNAMİKLER (SAHA ÇALIŞMASI)

NEW DYNAMICS IN LOCAL AND IRAQI POLITICS IN MOSUL (FIELD STUDY)

السياسة المحلية في الموصل والديناميكيات الجديدة في السياسة العراقية
(دراسة ميدانية)

ORSAM Rapor No: 121

Mayıs 2012

ISBN: 978-605-4615-16-2

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2012

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalıŐmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaŐtırmıŐtır.

Ortadoğu’ya BakıŐ

Ortadoğu’nun iç içe geçmiŐ birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barıŐçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barıŐın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaŐmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaŐtırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaŐtırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözümler önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araŐtırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalıŐmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaŐtırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaŐtırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Hasan KANBOLAT

1964 tarihinde Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü'nü ve İstanbul Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bölümü'nde 'Yeni Türk Cumhuriyetlerinin Toponomileri Tarihi' konulu tez ile yüksek lisansını tamamladı. ANKA Haber Ajansı, TİKA, Dışişleri Bakanlığı ve ASAM'da (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi) çeşitli görevlerde çalıştı. 2009 yılından beri ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Başkanlığı görevini yürütmektedir. Today's Zaman gazetesi yazarıdır. Orta Asya, Kafkasya, Ortadoğu ve Karadeniz konularında yayımlanmış çok sayıda makalesi, raporu ve kitabı bulunmaktadır.

Yrd. Doç.Dr. Serhat ERKMEN

1975 İstanbul doğumlu olan Serhat Erkmen, Lisans Eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görmüştür. Yüksek Lisans ve Doktora Çalışmasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamıştır. 2000-2008 yılları arasında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde Ortadoğu Araştırmacısı olarak görev yapan Erkmen, 2009 yılından bu yana ORSAM Ortadoğu Danışmanı olarak çalışmaktadır. Erkmen aynı zamanda 2009 yılından bu yana Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Bilgay DUMAN

24 Şubat 1983'te Ankara'da doğdu. 2011 yılı itibariyle Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Programında eğitimini sürdürüyor. Yüksek Lisans tezini "Saddam Sonrası Dönemde Türkmenler ve Kerkük" konusunda yazdı. Çeşitli medya kurum ve kuruluşlarında, ulusal ve uluslararası dergi ve gazetelerde makale ve röportajları yer aldı. Katıldığı çok sayıdaki konferansın yanı sıra, sıklıkla Ortadoğu coğrafyasında saha çalışmaları yapmakla birlikte, Birleşmiş Milletler gözlemcisi olarak Irak ve Afganistan seçimlerinde uluslararası gözlemci ekiplerinde yer aldı. Çalışmalarına ORSAM bünyesinde Ortadoğu Uzmanı olarak devam ediyor.

TAKDİM

20-27 Nisan 2012 tarihleri arasında ORSAM Başkanı Hasan Kanbolat, ORSAM Ortadoğu Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen ve ORSAM Ortadoğu Uzmanı Bilgay Duman tarafından Musul'da yapılan saha çalışması neticesinde hem Musul'daki siyasi gelişmelere ilişkin olarak güncel ve birincil kaynaklardan bilgi alınmış hem de Irak'taki genel siyasetin seyri hakkında genel bilgi sahibi olunmuştur.

Bu raporda saha çalışması sırasında elde edilen bilgiler, analizlerle desteklenerek sunulmuş ve yapılan görüşmelerden elden edilen veriler ile daha önce Irak'ta yapılan saha çalışmalarının sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Irak'ın ikinci büyük şehri olan Musul'daki siyasi süreç içerisinde 2003'ten sonra yaşanan dinamiklere yer verilerek, son dönemde yerel siyasette yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin Irak'taki genel siyasete etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan saha çalışmasında objektif ve dengeli bilgi akışının sağlanması için özellikle Musul'daki siyaset içerisinde etkinlik gösteren hemen her grupta görüşmeler yapılmıştır. Sadece aktif siyasetçilerle yeterli kalınmayarak, siyasetten uzaklaşan ya da siyasete yeni giren gruplar ve temsilcileriyle de görüşülerek, yeni bir perspektif ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu raporda yapılan saha çalışmasına ilişkin geniş bir süreç analizi yapılarak, gelecekte Musul ve Irak siyasetinde ortaya çıkabilecek dinamikler ortaya konmaya gayret gösterilmiştir. Çalışmalarınızda faydalı olması dileğiyle.

Saygılarımla...

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim	4
Özet	7
Giriş	8
1. MUSUL'DA SİYASETİN ANA HATLARI.....	8
1.1. Sünniler	11
1.2. Kürtler	11
1.3. Türkmenler	12
1.4. Azınlıklar	14
2. MUSUL'DA TARTIŞMALI BÖLGELERİN DURUMU.....	15
2.1. Telafer İlçesi.....	16
2.2. Sincar İlçesi ve Kahtaniye Nahiyesi	18
2.3. Tilkeyf İlçesi.....	20
2.4. Şeyhan İlçesi.....	21
2.5. Hamdaniye İlçesi.....	22
2.6. Akre İlçesi	23
2.7. Mahmur İlçesi.....	23
3. MUSUL YEREL SİYASETİNDEKİ DÖNÜŞÜM: IRAK'TA YENİ SİYASİ DİNAMİKLER.....	24
3.1. Musul'da Siyasal Dönüşüm	24
3.2. Irak'ta Siyasal Dengelerin Seyri ve Dinamiklerde Yaşanan Değişim Süreci	26
3.3. Irak'taki Yeni Siyasal Dinamikleri Anlamak	26
3.4. Yeni Siyasal İlişki Biçiminin Somut Göstergeleri	32
3.5. Sonuç.....	35

Hazırlayanlar: Hasan KANBOLAT
Yrd. Doç.Dr. Serhat ERKMEN
Bilgay DUMAN

MUSUL'DA YEREL SİYASET VE IRAK SİYASETİNDE YENİ DİNAMİKLER

Özet

- * Vilayet nüfusunun 3,5 milyon civarında olduğu ve bunun yaklaşık 2 milyonunun merkez Musul'da yaşadığı tahmin edilmektedir.
- * Sünni Arap çoğunluğun yanı sıra Kürt, Türkmen, Hıristiyan, Şebek ve Yezidi toplulukları da bulunmaktadır.
- * Musul'daki tartışmaların merkezinde Kürtlerin Musul'un Akre, Şikan, Sincar, Tilkeyf ve Hamdaniye gibi bölgelerinin Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bağlanması talebi yatmaktadır.
- * Musul, halen seçim sonrası dönemde siyasi gerginlik ve çatışma yaşanma olasılığı en yüksek vilayetlerden biridir.
- * Irak'ın en büyük ikinci vilayeti olan Musul'un 11 ilçesinden 7'si ihtilafli bölgeler kapsamına alınmıştır.
- * Musul'un adı neredeyse Sünni direnişi ve El-Kaide ile özdeşleşmiş durumdadır.
- * Irak merkezi hükümeti ile Bölgesel Kürt Yönetimine bağlı peşmergeler dönem dönem karşı karşıya gelmektedir.
- * Musul genel güvenlik sorunlarının yanı sıra, etnik, dini ve mezhepsel çatışmaları da yoğun olduğu bir vilayettir.
- * Sünnilerin hem Irak'taki genel siyaseti hem de Musul'daki yerel siyasi boykot ederek siyasi süreçte yer almamaları nedeniyle Kürt grupların Musul'da 2009 seçimlerine kadar etkin oldukları bilinmektedir.
- * Şii grupların Irak siyasetindeki genel hakimiyetini giderek pekiştirmelerinin yanı sıra, Başbakan Nuri El-Maliki'nin iktidarını tekelleştirmeye yönelik attığı adımlar, Kürt ve Sünni grupları birbirine yakınlaştırmıştır.
- * Yerel siyaset Irak'taki temel dinamikleri de şekillendirebilecek niteliktedir. Bunun somut örneklerinden biri de Musul'da yaşanmaktadır.

Giriş

Irak'ın kuzeybatısında yer alan Ninova Vilayeti, Türkiye ve Suriye sınırında yer almaktadır. Suriye ile uzun bir sınırı paylaşan Ninova Vilayeti'nin merkezi Türkiye sınırına yaklaşık 100 km. uzaklıktadır. 9 ilçe ve 21 nahiyeden oluşan Ninova Vilayeti genellikle vilayetin merkezi olan Musul'un adından ötürü Musul Vilayeti olarak da bilinmektedir. Toplam nüfusu 3,5 yaklaşan vilayette genç ve dinamik bir nüfus bulunmaktadır. Vilayet nüfusunun 3,5 milyon civarında olduğu ve bunun yaklaşık 2 milyonunun merkez Musul'da yaşadığı tahmin edilmektedir. Çoğunluğunu Sünni Araplar oluşturmakla beraber vilayet etnik ve mezhepsel açıdan heterojen bir nitelik taşımaktadır. Sünni Arap çoğunluğun yanı sıra Kürt, Türkmen, Hıristiyan, Şebek ve Yezidi toplulukları da bulunmaktadır. 2005–2009 yılları arasında güvenlik sorunu yaşanması nedeniyle uluslararası basında hakkında olumsuz bir tablo çizilen Musul'da son üç yılda güvenlik alanında büyük bir iyileşme yaşanmıştır.

Güvenlik sorununun büyük ölçüde çözüldüğü Musul tarihi ve kültürel açıdan bir merkez olmasının yanı sıra önemli bir ticaret merkezi olagelmıştır. 2000'den fazla sanayi ve ticaret kuruluşunun bulunduğu Ninova'da binlerce yıllık tecrübenin ve alışkanlıkların etkisiyle güçlü bir ticaret kültürü gelişmiştir. Binlerce yıldır tarihi ticaret yollarının kesiştiği bir şehir olan Musul'un içinden geçen Dicle Nehri şehre hayat vermektedir. Geçtiği yerlere hayat veren ve doyulmaz doğal güzellikler oluşturan Dicle Nehri şehirdeki tarım faaliyetlerinin de temelini oluşturmaktadır. Dicle Nehri'nin sağladığı su kaynağının yanı sıra büyük sulama kanalları sayesinde geniş tarım alanlarına sahip olan Ninova Vilayeti'nde 19.000 km²'lik bir tarımsal alan bulunmaktadır.

Merkezi Musul'un adıyla anılan Ninova, parlamentoda 31 milletvekili (3 tane de azınlık kotası bulunmaktadır) ile temsil edilmekte ve 68 milletvekiline sahip Bağdat'ın ardından ikinci sırada gelmektedir. Musul, tartışmalı bölgeler olarak bilinen ve Kürtlerin hak iddia ettikleri Sincar, Tilkeyf, Hamdaniye gibi yerleşim birimlerini barındırması, direnişçilerin çoğunluğunun Musul vilayetine üslenmiş olması ve halen El Kaide'nin en güçlü olduğu şehirlerden biri olması gibi nedenlerle siyasi tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Irak'ta olası bir çatışma senaryosunda Kerkük ön plana çıkmakla beraber, Musul bölgesi de Araplar ve Kürtler arasında gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşme ihtimalinin en güçlü olduğu vilayettir.

Vilayet, Türkiye açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Tamamı Türkmenlerden oluşan Irak'ın en büyük ilçesi Telafer'i barındırması, vilayet geneline yayılmış yaklaşık 400.000 civarındaki Türkmen nüfusu, Irak Kürtleri ile Suriye Kürtlüğü arasında tampon bölge oluşturması gibi faktörler Musul'un Türkiye açısından stratejik önemini artırmaktadır. Bu nedenlerle, Musul ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmayı hak etmektedir.

1. MUSUL'DA SİYASETİN ANA HATLARI

Amerikan ordusu Musul'u, Irak işgali sırasında 11 Nisan 2003 tarihinde herhangi bir direnişle karşılaşmadan teslim almıştı. Amerikan kuvvetleri şehre güneyden, Kürt peşmerge kuvvetleri de kuzey ve doğudan girmişti. Peşmerge, Amerikan'ın da desteği ile işgal sonrasında şehirde tüm kontrolü ele geçirmeye başlamıştı. Peşmergelerin bu dönemde halka yönelik uygulamaları Araplar arasında tepki uyandırıyor. Barzani liderliğindeki KDP bu dönemde vilayetin en güçlü aktörü konumuna gelmişti ve yerel otoritenin yaptığı bütün eylemlerden KDP sorumlu tutuluyordu. Bir Kürt komutanın ifadesine göre 2004 yılında

Musul'daki askeri birliklerin yüzde 80'i Kürt askerlerden oluşuyordu. Bu da yerel halk arasında genel olarak Kürtlere ve özelde KDP'ye ciddi bir tepkinin doğmasına neden olmuştu. Bu süreç bazı Arap grupların; ABD güçleri, peşmerge ve polis güçlerine karşı silahlanmasına yol açtı. Bu hareketlerin Musul'da taban bulması hiç de zor olmadı. Baasçılar, Musul'un yoksul gençleri, İslamcılar ve Ortadoğu genelinden gelen gönüllü savaşçılar silahlı direnişin tabanını oluşturuyordu. ABD ve Kürt karşıtlığı temelinde birleşen gruplar 2004 sonrasında yavaş yavaş şehrin kontrolünü ele geçirmeye ve peşmergeleri öldürmeye başlamıştı. Bu dönemde hem Ninova vilayeti hem de merkez Musul ikiye bölünmüştü ve batı kısmını Araplar, doğu kısmını da Kürtler kontrol ediyordu.

Irak'ta ABD işgali sonrasında ilk seçimler 2005 yılının Ocak ayında gerçekleşmişti. Aynı gün içinde düzenlenen parlamento ve vilayet meclisi seçimlerini ülke genelinde olduğu gibi Musul'un çoğunluğunu oluşturan Sünni Araplar da boykot etmişti. Sünni Arapların bıraktığı boşluğu Musul'un ikinci büyük grubu Kürtler doldurmuş ve 41 kişilik Vilayet Meclisi'nde 31 sandalye elde etmişlerdi. 2007 sonrasında Amerika ve Irak merkezi hükümeti ülke genelinde güvenlik ve istikrarı

sağlamaya yönelik operasyonlar düzenlemeye başlamıştı. Musul'da gerçekleştirilen operasyonlar sonrasında şehirdeki devlet kurumlarının etkinliği artmaya başlamıştı. Merkezi hükümetin Musul'da güvenliği sağlama çabalarının siyasi ortam üzerinde ciddi etkileri olmuştu. Bu durum Sünni Arapların enerjilerini politik sürece odaklamaları sonucunu doğurdu. Hadba Partisi bütün bu sürecin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştı. Musul'un tüm Sünni Arap güçleri, milliyetçilik ve Kürt karşıtlığı temelinde bir araya geldiler. İttifak 2007 yılında şekillenmeye başladı. Musul'da yaklaşık 4 yıl boyunca Kürtlerin kontrolü ellerinde tuttukları dönem, 2009 yılında düzenlenen Vilayet Meclisi seçimleri ile sona ermişti. Daha önce seçimleri boykot eden Sünniler bu kez seçimlere katılmış ve valilik Kürtlere yakın Sünni Arap Dureyd Muhammed Kaşmula'dan, Arap milliyetçisi Etil Nuceyfi'ye geçmişti. Hadba Listesi 2009 yılında katıldığı bu ilk seçimlerde büyük başarı sağladı. Listenin lideri Etil Nuceyfi 262.500 oy ile Irak genelindeki tüm adaylardan fazla oy alarak Musul valiliği görevine hak kazandı. Hadba Listesi seçimlerde oyların yüzde 48,4'ünü almıştı. Daha önce 31 sandalyeye sahip olan Kürtlerin sandalye sayısı 12'ye düşmüş, Nuceyfi'nin başında olduğu Hadba Listesi ise toplam 37 sandalyenin 19'unu kazanarak kontrolü ele geçirmişti.

Parti/Koalisyon	Toplam Oy		Oy Oranı		Sandalye	
	2005	2009	2005 (%)	2009 (%)	2005	2009
Hadba Listesi	0	435.595	0	48.4	0	19
Ninova Kardeşlik (Kürt) Listesi	109.295	273.458	65.9	25.5	31	12
İslam Devrimi Yüksek Konseyi	17.255	17.915	10.4		5	0
Irak İslami Partisi	7.065	60.191	4.2	6.7	2	3
Irak Türkmen Cephesi	2.294	27.864	1.8	2.8	0	0
Hıristiyan Kotası: Ishtar	0	13.760	0	1,38	0	1
Şebek Kotası: Kusay Muhammed	0	12.949	0	1,30	0	1
Yezidi Kotası: Yezidi Hareketi	0	6.174	0	0,62	0	1

Vilayetin idaresini ele alan Sünni Araplar ilk olarak peşmergeleri şehir merkezinden uzaklaştırarak kontrolün Irak ordusuna geçmesini sağladı. 2008 yılında yerel hükümet Kürt surları Araplarla değiştirmeye başladı. Őehirin idaresinden üst düzeydeki tüm Kürtler uzaklaştırılmaya başlamıştı. Tartışmalı bölgeler temelinde yaşanan sorunlara Kürtlerin Musul'un idaresinden uzaklaştırılması eklenince Vilayet Meclisi seğimini takiben gerginlik yeniden, ancak bu sefer hedef ve faili değişerek, tırmanmaya başladı. Merkezi hükümet ve ABD'nin bu süreçte bazı arabuluculuk girişimlerine rağmen taraflar arası gerginlik ve dolaylı çatışmalar uzun süre devam etti. Kürtler açısından Musullu Sünni Arap milliyetçilerle sorunları o kadar derindir ki, bazı Kürt siyasetçilerle yapılan görüşmelerde Musul'da terör olaylarının fazla olduğunu zira vilayetin "teröristler tarafından idare edildiği"ni ifade edilmişti. Burada kastedilen Musul Valisi Etil Nuceyfi ve partisi Hadba Listesidir.

Musul'daki tartışmaların merkezinde Kürtlerin Musul'un Akre, Şikan, Sincar, Tilkeyf ve Hamdaniye gibi bölgelerinin Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bağlanması talebi bulunuyordu. Anılan bölgelerde Kürtlerin yanı sıra Yezidi, Şebek gibi azınlık toplumlarının çoğunluk oluşturduğu yerleşim birimleri yer almaktadır. Kürtler, Yezidi ve Şebek azınlıkların aslen Kürt olduğunu ve bu toplumların yaşadığı bölgelerin de kendilerine bağlanması gerektiği iddiasını gündeme getirmektedir. Musul merkezde kontrol Araplara geğmiş olsa da tartışmalı bölgelerde Kürtlerin fiili hakimiyeti sürmektedir. Bu durum ve talepler Kürtler ile Sünni Araplar, bazı Yezidi ve Şebek kesimler arasında gerginliğe neden olmuştur. Bu yüzden Nuceyfi grubu Kürtlerden Ninova Vilayeti'nin idari sınırlarını tanımasını ve güvenlik güçlerini Bölgesel Kürt Yönetimi sınırlarına çekmesini istemiştir. Kürtler ise bahsi

geçen bölgeler üzerinde taleplerini gündeme getirmekte, tartışmalı bölgeler sorunu halledilmedikçe adım atmayacaklarını ve Nuceyfi yönetimine güvenmediklerini açıklamışlardır. Musul 7 Mart 2010 tarihinde gerçekte seçime işte bu gergin ortam altında girmiştir.

Musul'da 7 Mart 2010 seçimlerinde toplam 1.702.000 kayıtlı seçmen kaydı oluşturulmuştur. Musul'da seçime katılım oranı yüzde 66 olarak gerçektelemiştir. Dolayısıyla yaklaşık 1.125.000 civarında Musullu 4 yıl boyunca vilayeti temsil edecek milletvekillerini seğmek üzere sandık başına gitmiştir. Her vilayette katılım oranlarına bağlı olarak bir milletvekili seğilebilmesi için gereken toplam oy sayısı belirlenmektedir. Musul'da yüzde 66'lık katılım çerçevesinde partilerin bir milletvekili çıkarması için gereken oy miktarı 34.025 olmuştur. Musul'da bu sayıyı toplam beş koalisyon aşabilmiştir. El İrakie (Hadba, bu listede içinde seçime katılmıştır) oyların yaklaşık yüzde 53'ünü alarak 31 milletvekilliğinin (üç sandalye azınlık kotası olarak ayrılmaktadır) 20'sini kazanmıştır. İkinci sırada gelen Ninova Kardeşlik (Kürt) Listesi yüzde 21 oy oranı ile sekiz milletvekilliği kazanmıştır. Irak Ulusal Uzlaşısı (Tavafuk) ve Irak'ın Birliği 60.000'er civarında aldıkları oylar ile birer milletvekilliği kazanmıştır. Irak Ulusal İttifakı (Şii koalisyonu) ise 38.693 oy alarak vilayet barajını kıl payı geğmiş ve bir milletvekilliği kazanmıştır. Bunun yanı sıra Yezidiler, Şebekler ve Hıristiyan adaylar kendi aralarında baraj uygulamasına tabi olmadan yarışmış ve en fazla oyu alan azınlık adayları dört yıl süre ile Irak parlamentosunda görev yapma imkânına kavuşmuştur. Musul'da partilerin seçim performanslarına ilişkin detaylı bilgi tabloda verilmiştir. Musul'da seçim sonuçlarının farklı gruplar açısından nasıl geliştiği ve bu sonuçların ne anlam ifade ettiğini değerlendirecek olursak karşımıza Şöyle bir tablo çıkmaktadır:

1.1. Sünniler

Musul'da Sünni Arap oyları; El İrakîye, Irak Ulusal Uzlaşısı (Tavafuk) ve Irak'ın Birliği listeleri arasında dağılmıştır. El İrakîye Listesi, Sünni Arapların, eski Baasçılar ve milliyetçi Arapların yanı sıra Irak Türkmen Cephesi'nin de katıldığı geniş katımlı bir listedir. Listenin başbakan adayları Allavi, özellikle ülkenin orta kesimindeki milliyetçi Araplar ile Sünni Arap aşiretlerinin önemli bir kısmını yanına toplayan bir koalisyon oluşturmuştur. Liste içinde Musul açısından en fazla önem taşıyan grup Musul Valisi Etil Nuceyfi ve kardeşi Usame Nuceyfi'nin liderliğini yaptığı Hadba Listesi'dir. Bu parti El İrakîye'nin Musul'da kazandığı 20 sandalyenin çoğunu tek başına almıştır. Hadba Listesi'nin lideri Usame Nuceyfi ise 274.741 oy alarak tek başına El İrakîye'nin Listesi'nin Musul'da aldığı toplam oyun yüzde 46'sını toplamıştır. Dolayısıyla Musul'da seçimin mutlak galibinin El İrakîye ve Nuceyfi grubu olduğunu belirtmek gerekir. Nuceyfi'nin aldığı oyun büyüklüğünün göstermek açısından El İrakîye'de ikinci sırada gelen adayın sadece 28.749 oy ile seçildiğini vurgulamak gerekir. Ancak Sünni Arap oylarının Nuceyfi üzerinde bu kadar yoğunlaşması ve diğer Sünni Arap adaylara dağılmaması Hadba açısından bir dezavantaj oluşturmuştur. Oyların Nuceyfi'de yoğunlaşması Liste içinde yer alan diğer parti adaylarının daha az sayıda oy ile meclise girmelerine imkan tanımıştır. Bu anlamda en karlı çıkan partilerden birinin Irak Türkmen Cephesi olduğunu belirtmek gerekir. Şöyle bir orantı kuracak olursak durum daha iyi anlaşılacaktır. Hadba Listesi adayları toplamda aldıkları yaklaşık 500.000 oy ile 15 civarında milletvekilliği kazanırken ITC toplamda 34.650 oy alarak üç milletvekilliği kazanmıştır. Yani ITC yaklaşık 10.000 oy ile bir milletvekili çıkarırken Hadba Listesi 30.000 oy ile bir milletvekili çıkarmış gibi bir durum oluşmuştur. Sünni Arap oyları diğer Sünni Arap adayları arasında dengeli bir

biçimde dağılmış olsaydı Hadba'nın El İrakîye Listesi içindeki milletvekili sayısı daha fazla olabilirdi. Sünni Arapların bundan sonraki seçimlerde bu hatayı tekrarlamayacaklarını düşünmek gerekmektedir.

Sünni Arap oylarını alan diğer iki liste Irak'ın Birliği ve Irak Ulusal Uzlaşısı'dır. Eski adı Tavafuk olan Irak Ulusal Uzlaşısı bir Sünni koalisyonudur. Koalisyon kendini laik olarak tanımlasa da en önemli ögesinin Irak İslami Partisi olması ve diğer üyelerinin de pek laik partiler olmaması nedeniyle bir İslamcı Sünni koalisyonu olarak kabul edilebilir. Bu parti oyların yaklaşık yüzde 6'sını alarak bir milletvekilliği kazanmıştır. Diğer liste Irak'ın Birliği kendini mezhepçilikten uzak milliyetçi bir çizgide tanımlamaktadır. Yüzde 5'lik bir dilime ulaşan liste yine bir milletvekilliği kazanmıştır. Musul'da Sünni Arap oylarının El İrakîye, Irak Ulusal Uzlaşısı ve Irak'ın Birliği arasındaki dağılımından şu sonuçlara ulaşılabilir. Musullu Sünni Araplar arasında milliyetçilik, Irak ve Musul'un bütünlüğü, Arapçılık fikriyatının güçlü olduğu görülmektedir. Siyasal tercihlerde Kürtlerin Musul'daki varlığından ve taleplerinden rahatsız olunmasının belirleyici unsurlardan olduğu söylenebilir. Zira Nuceyfi grubunun temel mücadele alanlarından biri Kürtlerin Musul'a yönelik taleplerine karşı olmalarıdır. Yani Musul'un Sünni Arap kimliğinin korunması yönünde güçlü bir eğilim söz konusudur.

1.2. Kürtler

Musul Kardeşlik (Kürt) Listesi Başkanı Husro Goran, Musul'daki sonuçlardan tatmin olduklarını açıklasa da 2009 Vilayet Meclisi seçiminden sonra Hadba Listesi'nin bir kez daha ezici bir çoğunlukla seçimi önde bitirmesi Musul'un Sünni Arap kimliğini ön plana çıkarmıştır. Kürtler Musul'da toplamda sekiz milletvekili çıkararak El İrakîye Listesi'nin gerisinde kalmıştır. Kürt partilerin kendi arala-

rındaki mücadeleye baktığımızda Kürdistan Demokratik Partisi'nin (KDP) Irak genelinde olduğu üzere diğer Kürt partilere karşı üstünlük sağladığı görülmüştür. Musul'da kazanılan sekiz milletvekilinin yedisini KDP alırken bir milletvekilliğini Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) almıştır. Bu arada Kürdistan İttifakı Listesi'nden seçilen 8 milletvekilinden 6'sının Yezidi kökenli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Seçim öncesinde bölgede yapılan saha araştırması sırasında yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere zaten beklenti KDP'nin Musul'da diğer Kürt partilere oranla güçlü olduğu yönünde idi. 2009 yılında gerçekleşen Bölgesel Kürt Yönetimi seçimlerinde büyük başarı kazanan Goran hareketi diğer vilayetlerde olduğu gibi Musul'da da başarılı olamamış ve milletvekilliği kazanamamıştır. Bu da Goran'ın Süleymaniye ile sınırlı, tüm Kürt bölgelerine yayılma potansiyeli olmayan bir muhalif hareket olduğu kanaatini güçlendirmiştir.

Bunun yanı sıra Kürdistan İslami Birliği ve Kürdistan İslami Topluluğu gibi partilerin fazla oy alamaması Musullu Kürt seçmenlerin siyasal tercihlerinde İslamcı akımlardan ziyade ulusal meselelerin ön planda olduğunu göstermiştir. Musullu Kürt seçmenin Kürdistan İttifakı'na yönelmesinde diğer bir faktör de Süleymaniye ve Kerkük'ten farklı olarak Musul'da aşiret yapılanmasının güçlü olmasıdır. Bu nedenle Süleymaniye ve Kerkük'te Kürt seçmenler hizmete, şeffaflığa da oy verebilirken Musul gibi bölgelerde küçük grup çıkarları ön planda olabilmektedir. Gruplar mevcut çıkarlarını nasıl koruyacaklarının peşinde oldukları için hâkim partilere yani KDP ve KYB'ye yönelmektedir.

Bu arada Musul'daki tüm Kürtlerin Kürt partilerine oy vermediğini, bazılarının Araplara yakın olduklarını ifade etmek gerekir. Musul'un Zebari ve Surçi gibi önde gelen bazı Kürt aşiretleri tarihsel olarak KDP ile mesafeli

olmaları nedeni ile Arapları desteklemektedir. Hatta Hadba Listesi'nden Parlamento'ya giren isimler arasında Zebari aşiretinden kişiler bulunmaktadır. Musul'da yaşayan azınlıklar konusunda da benzer bir durumdan bahsedilebilir. Kürtler, Musul'da yaşayan Yezidi ve Şebek topluluklarının Kürt olduklarını iddia etmektedir. Yezidi ve Şebekler arasında bu düşünceye yakın olup Kürtlerle çalışanlar olduğu gibi, farklı bir toplum olduklarını savunarak Kürtlerin hakimiyet çabalarına karşı çıkanlar bulunmaktadır. Musul'un 1 Hristiyan, 1 Yezidi ve 1 Şebek azınlık kotası için yarışan adayların temel ayrışım noktalarından biri Kürtlere karşı pozisyonlarıdır. Bu seçimlerde üç azınlık kotasının ikisini Kürtlere yakın isimler kazanmıştır. (Bu konuda daha detaylı değerlendirme azınlıklar başlığı altında yapılmıştır). Hatta Musul Kardeşlik (Kürt) Listesi Başkanı Hasan Goran, Kürdistan İttifakı Listesi'nin Musul vilayetinde on sandalye (sekizi Kürdistan İttifakı ikisi de azınlık kotası) kazandığını ifade etmiştir.

1.3. Türkmenler

Musul'da seçim sonuçlarını Türkmenler açısından başarı olarak nitелеmek mümkündür. Musul'da üçü Irak Türkmen Cephesi (ITC) bir tane de Irak Ulusal İttifakı'ndan olmak üzere toplam dört Türkmen, milletvekilli olmaya hak kazanmıştır. Musul'da Türkmen adaylar altı ayrı listeden seçime katılmıştır. Bu listeler El Irakiye, Irak Ulusal İttifakı, Irak Uzlaşma Cephesi, Kanun Devleti Koalisyonu, Irak Adalet ve İnsaf Topluluğu ve Kürt İttifakı'dır. Bu ittifaklar içinde seçime katılan 14 Türkmen aday toplamda 68.438 oy almıştır. Esasen Türkmenlerin Musul'daki oy potansiyeli düşünüldüğünde dört hatta beş milletvekili kazanma şansı zaten bulunmaktadır. Başarı, 2005 seçimlerinde üç (İzzettin Devle, Muhammed Emin Osman ve Taki Mevla) olan sayının dörde (İzzettin Devle, Nebil Harbo, Taki Mevla ve Müdrike Ahmet Muhammed)

çıkmasıdır. Ancak esas değişim bu isimlerin seçime girdikleri partilerde yaşanmıştır. 2005 seçimlerinde seçilen Türkmen adaylardan İzzettin Devle ve Muhammed Emin Osman Irak Uzlaşma Cephesi'nden, Taki Mevla da Birleşik Irak İttifakı çatısı altında meclise girmeyi başarmıştı. 7 Mart 2010 seçiminde ise Musul'dan kazanan dört Türkmen milletvekilinden üçü (İzzettin Devle, Nebil Harbo ve Müdrike Ahmet Muhammed) ITC'den; Taki Mevla da Irak Ulusal İttifakı'ndan meclise girmiştir. ITC'nin aldığı toplam oy sayısı 2005'ten bu yana düzenli olarak artış göstermektedir. İlk Vilayet Meclisi seçiminde 2.294 oy alan parti 2009 Vilayet Meclisi seçiminde bu rakamı 27.864'e yükseltmiştir. Son seçimde ITC'nin aldığı toplam oy 34.650'ye çıkmıştır.

Ancak burada oy patlamasından ziyade çok ciddi bir seçim stratejisi zaferinden bahsetmek doğru olacaktır. Zira ITC 2009 Vilayet Meclisi seçimlerinde aldığı toplam oy sayısını 6787 adet artırmıştır. Bu artış ITC'nin Musul'da kazandığı milletvekili sayısını sıfırdan üçe çıkarmasını açıklamamaktadır. ITC bir önceki seçimlere hiçbir ittifaka katılmadan tek başına girmişti. Bu sefer, açıklanan kesin olmayan resmi sonuçlara göre seçimin galibi El Irakiye Listesi içinde seçime katılmıştır. El Irakiye genel seçimin galibi olmanın yanı sıra Musul'da da oyların yaklaşık yüzde 53'ünü alarak vilayetten seçilen 31 milletvekilliğinin 20'sini kazanmıştır. Her şeyden önce vilayetin en güçlü listesi içinde olmak ITC'ye avantaj sağlamıştır. Seçim sistemi gereği El Irakiye Listesi içinde sırayla en fazla oyu alan 20 aday Meclis'e girme şansına kavuşmaktadır. El Irakiye Listesi'nde, Sünni Arapların desteklediği Hadba Partisi bulunmaktadır. Vilayetin çoğunluğunu oluşturan Sünni Arapların oylarını Hadba içinde tek bir aday üzerinde toplamaları El Irakiye Listesi içinde ITC'nin adaylarını ön plana çıkarmıştır. Hadba'nın lideri Usame Nuceyfi tek başına 274.741 oy alarak Sünni Arap oyların büyük çoğunluğunu üze-

rinde toplamıştır. Bu nedenle diğer adayların seçilme barajı düşmüştür. ITC'nin adayları da 13.000–15.000 arası oylarla seçilme şansı yakalamıştır.

Diğer bir seçim stratejisi başarısı kadın adaylarda sağlanmıştır. Yine seçim sistemi gereği Meclis'in yüzde 25'inin kadın olması gerekmektedir. Dolayısıyla her listede kadın adaylara belli bir kota ayrılmış durumdadır. Eğer bir liste dört milletvekilliği kazanmış ise bu dört adaydan biri kadın olmak zorundadır. Dolayısıyla kadınlar çok daha az sayıda oy ile meclise girebilmektedir. Musul'da El Irakiye Listesi 20 milletvekili çıkardığı için bunun beş tanesi kadın olmak zorundadır. ITC'nin kadın adayı Müdrike Ahmet Muhammed sadece 1.983 oy alarak Irak Meclisi'ne girmeye hak kazanmıştır. Kadın adayların kazanma şansının kolaylığını göstermesi açısından ITC'nin seçilemeyen erkek aday İbrahim Arafat'ın 4.462 oyla kaybettiğini belirtmek gerekir. Farklı ittifaklar içinde seçime katılan Türkmen adayların toplamda aldığı 68.438 oyun partilere göre dağılımına bakarak Musul'daki Türkmenlerin siyasal eğilimlerine ilişkin de tespitler yapılabilir. Irak Adalet ve İnsaf Topluluğu ve Kürt İttifakı içinde katılan adaylar kayda değer oylar almamıştır. Irak Uzlaşma Cephesi'nden katılan Türkmen aday 3.352 oy almıştır. Uzlaşma Cephesi Sünni İslamcı bir koalisyon olarak bilinmektedir. Türkmen adayın aldığı düşük sayılabilecek oy Musullu Türkmenler arasında İslamcı akımın geçmişe oranla zayıflama eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Türkmen adaylar arasında oy toplaması açısından El Irakiye dışında dikkat çeken, Irak Ulusal İttifakı içindeki adaylar olmuştur. Bu listedeki Türkmen adaylar toplamda 26.339 oy almıştır. Musul'da Şii seçmenin az olduğu ve bu nedenle büyük başarı kazanamayacakları biliniyordu. Ancak mevcut Şii seçmen potansiyeli etkin bir dağılım sergilemesi durumunda en az iki milletvekili çıkarma potan-

siyeline sahiptir. Bu arada Musul'daki Şii seçmen hakkında vurgulanması gereken konu, bu toplumun tamamının Türkmen olduğudur. Türkmen ilçesi Telafer'in yarısına yakını Şii Türkmen'dir. Bunun yanı sıra Musul merkezin yakınına dağılmış Karakoyun, Şirinhan gibi nahiyelerde de Şii Türkmenler yaşamaktadır. Şii İttifakı, milletvekili çıkarmak için gereken vilayet barajını kıl payı geçerek bir milletvekili çıkarmıştır. Bu isim Türkmen aday Telaferli Şeyh Taki Mevla olmuştur. Daha önceki dönemde de milletvekilliği görevini yürüten ve Irak İslam Yüksek Konseyi'nin üst düzey isimlerinden olan Mevla büyük oranda Telafer'den aldığı oylarla milletvekili olmuştur. Esasen Şeyh Taki'nin aldığı oy 16.181'de kalarak vilayet barajının altında kalmış olsa da seçim sistemi gereği bir koalisyon vilayet barajını geçiyor ve bir milletvekili çıkarabilecek rakama ulaşıyorsa, o listede en fazla oyu alan aday aynı listedeki diğer adayların oylarını üstünde toplamaktadır. Dolayısıyla Şii partilerin seçim öncesi Musul'daki seçim stratejisi tamamen vilayet barajını geçebilme üzerine kurulmuştur. Bu nedenle fazla aday çıkarmaları bir dezavantaj yaratmamış, aksine, sanki tüm adaylar en fazla oyu alan aday (Taki Mevla) için çalışmış gibi bir durum oluşmuştur. Bu sonuçların Musullu Şii Türkmenler açısından ortaya çıkardığı temel sonuç siyasal tercihlerde mezhepsel kimliklerinin ağır bastığıdır. İki temel gösterge bu yoruma neden olmaktadır. İlk gösterge Musullu Şii Türkmenlerin, Türkmen kimliğine vurgu yapan ITC'nin Şii adayına fazla ilgi göstermemiş olmasıdır. İkincisi, Şii Türkmenler Irak'ın iki büyük Şii koalisyonu arasında Başbakan Maliki'nin Iraklılık ve milliyetçiliğe daha fazla vurgu yapan Kanun Devleti Koalisyonu yerine daha "mezhepçi" olarak bilinen Irak Ulusal İttifakı'na yönelmiş olmasıdır. Bu durumun açıklaması ise şu şekilde yapılabilir: Irak'ın genelinde olduğu üzere Musul'da da kimlik tanımlamaları daha çok mezhepler üzerinden yapılmaktadır. Musullu Şii Türkmenler de bölgede Türkmen oldukları

için değil Şii oldukları için baskıya maruz kalmaktadır. El Kaide terör örgütünün Musul'da gerçekleştirdiği büyük çaplı intihar saldırılarından birçoğu Şii Türkmenlerin yaşadığı yerlere düzenlenmiştir. El Kaide'nin saldırılarında bu köyleri seçmesinin nedeni Türkmen olmaları değil Şii olmalarıdır. Dolayısıyla saldırılar buradaki halkın mezhepsel kimliğini körükleyen, mezhepsel kutuplaşmayı artıran ve Şii kimliklerini hatırlatan saldırılardır. Örneğin Telafer nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Şii Türkmenler 60 km uzaklıktaki Musul merkeze seyahat edememektedir. Seyahat edenler ise El Kaide tarafından öldürülmektedir. Bütün bu etkenler Musullu Şii Türkmenlerin mezhepsel kimliklerini şu aşamada ön planda tutmaları sonucunu doğurmaktadır. Ancak seçimle doğrudan bağlantılı olmamakla birlikte, daha önce bölgeye gerçekleştirdiğimiz birkaç alan araştırmasında tespit ettiğimiz bir konu bu sürecin değiştirilebilir olduğu ve özellikle Türkiye'nin bir çekim merkezi olması açısından ciddi bir potansiyele sahip olduğudur.

Bu noktada da Türkiye ve ITC'nin mezhepsel ayrım gözetmeksizin, Türkmenlere yönelik tüm saldırılarda Irak devletinden de önce yardım elini uzatması önemli bir faktördür. Bahsedilen saldırılarda Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'nun çabaları ile yaralıların Türkiye'ye taşınması son derece olumlu etkiler bırakmıştır. Dolayısıyla Şii Türkmenlerin genelinin; hem etnik ve ortak dil bağından kaynaklanan hem de yapılan yardımların bir sonucu olarak Türkiye'ye karşı derin bir sempati besledikleri görülmüştür. Ancak bu sempatinin henüz siyasal tercihi belirleyecek boyuta ulaşmadığı da seçim sonuçlarından anlaşılmaktadır.

1.4. Azınlıklar

2009 yılında kabul edilen yeni seçim yasasında yapılan düzenleme ile parlamentoda azınlık

lara beşi Hıristiyan, biri Şebek, biri Yezidi ve biri de Mendian olmak üzere toplamda sekiz kişilik kota ayrılmıştır. Bu kotaların üçü Musul içindir. Bunların biri Hıristiyan, biri Yezidi ve biri Şebek kotasıdır. Musul'daki azınlık kontenjanından seçilecek isimler konusundaki temel mücadele bu kişilerin Kürtlere yakın mı yoksa Kürtlerin Musul'daki azınlıklar konusundaki iddialarına karşı duruş sergileyen isimlerden mi seçileceği yönünde olmuştur. Kürtler, Musul'da yaşayan Yezidi ve Şebek toplumlarının aslen Kürt olduğunu iddia etmektedir. Bu toplumlar içinde kendini Kürt olarak tanımlayanlar olmakla birlikte, farklı dil ve kültüre sahip ayrı bir toplum olduklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Musul'da Şebek toplumunun önde gelen isimlerinden olan ve bir önceki dönem Şii İttifakından meclise giren Dr. Hunain Al-Kaddo, Şebeklerin ayrı bir toplum olduğunu iddia eden ve Kürt karşıtı söylemiyle öne çıkan bir siyasetçi idi. 7 Mart seçiminde Musul'da Şebek kotası için girilen yarış, Hunain Kaddo ile Kürdistan İttifakı Listesi'nin adayı KDP'li Heval Muhammed Cemşid arasında geçmiştir. Kaddo bu yarışta az farkla da olsa geride kalmış ve Kürdistan İttifakı'nın adayı 11.755 oy alarak Şebek kotasından meclise girmeye hak kazanmıştır. Böylece Musul'da Kürt karşıtı duruşuyla bilinen Kaddo, Kürdistan İttifakının Şebek adayı ile yer değiştirmiştir. Irak genelindeki beş kişilik Hıristiyan kotası için Yunadim Kana liderliğindeki Rafidain Listesi ve Sarkis Aghajan önderliğinde Asuri Keldani Listesi öne çıkmıştır. Birinci liste beş kişilik kotanın üçünü, ikinci liste ise ikisini kazanmıştır.

Musul'daki bir kişilik Hıristiyan kotası yarışını ise Asuri Keldani Listesi'nin adayı Halis İsoh 21.882 oy alarak önde tamamlamıştır. Her iki Hıristiyan Listesi de Kürtlerle genel olarak iyi ilişkilere sahip partilerdir. Kürdistan İttifakı Musul'da sekiz sandalye kazanmış olmasına rağmen Hıristiyan ve Şebek milletvekillerinin de Kürdistan İttifakı'na yakın isimlerden

seçilmiş olması nedeniyle Musul'da toplamda on sandalye kazandıkları iddiasını gündeme getirmektedir. Buna karşılık Musul'da Yezidiler için ayrılan kontenjanı, "Yezidilerin aslen Kürt oldukları" iddiasını reddeden ve Kürtlere mesafeli yaklaşan Emin Ferhan Cico, 10.179 oy alarak kazanmıştır. Sonuç olarak Musul'daki azınlık kotaları için Kürtlerin başarılı bir sınav verdiği, üç kişilik kontenjandan ikisinin Kürtlere yakın isimlerden seçildiğini söylemek mümkündür.

Seçim sonrasında ise Musul, halen seçim sonrası dönemde siyasi gerginlik ve çatışma yaşanma olasılığı en yüksek vilayetlerden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Sünni Arapların kazandığı zafer Kürtleri rahatsız etmiş ve gerginlik devam etmiştir. İlk aşamada Kürtler Musul'daki seçim sonuçlarına itiraz etmiştir. Kürt İttifakı Listesi Musul'daki oyların tekrar sayılması için resmi bir beyanname yayınlamış ve sayım sırasında El İrakie Listesi'nin seçimlere müdahale ettiğini iddia etmiştir. Buna karşılık Nuceyfi grubu da Kürtlerin seçim sonuçlarını kabul etmemesi durumunda Musul'da kan dökülebileceği tehdidinde bulunmuştur.

2. MUSUL'DA TARTIŞMALI BÖLGELERİN DURUMU

Irak'ın en büyük ikinci vilayeti olan Musul'un 11 ilçesinden 7'si ihtilafli bölgeler kapsamına alınmıştır. Bu ilçelerden Mahmur, Akre ve Şeyhan mevcut durum itibarıyla idari olarak Musul vilayeti sınırları içerisinde olsa da Bölgesel Kürt Yönetiminin kontrolündedir. Kürt Bölgesel Yönetimi, diğer 4 ilçede Kürtlerin yoğun nüfusa sahip olduğunu öne sürerek, bu ilçeler üzerinde hak iddia etmektedir. Musul Irak'ın en tehlikeli şehri olarak tanımlanmaktadır. Musul'un adı neredeyse Sünni direnişi ve El-Kaide ile özdeşleşmiş durumdadır. ABD'de de en büyük operasyonlarını burada gerçekleştirmiştir. Irak ile ABD arasında 2008

yılında yapılan ve ABD güçlerinin Irak'taki statüsünü düzenleyen anlaşmaya göre ABD askerlerinin şehir merkezlerinden çekilmesi gerekirken, güvenlik ve teröristlere yönelik operasyonlar yapıldığı gerekçesiyle şehir merkezinde beklemektedir. Ayrıca Irak merkezi hükümeti ile Bölgesel Kürt Yönetimine bağlı peşmergeler dönem dönem karşı karşıya gelmektedir. Bu durum büyük bir çatışma riskini de beraberinde getirmektedir.

Musul genel güvenlik sorunlarının yanı sıra, etnik, dini ve mezhepsel çatışmaları da yoğun olduğu bir vilayettir. 2003'te Irak'ta savaş başladıktan sonra Sünni gruplar ile Kürt gruplar arasında çatışmaya kadar varan gerginlik hakimdir. Bu nedenle ABD 2009 yılında çatışmaların önüne geçebilmek için kontrolü altında bulundurduğu ve içerisinde Irak Ordusunun özellikle Sünnilerden oluşan grubuyla peşmegelerden oluşan "Ortak Güvenlik Gücü"nü oluşturarak, Musul'un Erbil, Kerkük ve Selahattin yolları üzerindeki kontrol noktalarına yerleştirmiştir. Diğer taraftan Musul'da Hristiyan, Şebek ve Yezidi azınlıklara da El-Kaide ve Kürt gruplar tarafından baskı yapılmaktadır. El-Kaide dini söylemlerle hareket etmekte ve Yezidiler ile Hristiyanlara yönelik saldırılar düzenlemekte, Kürt gruplar da Yezidi, Şebek ve Hristiyanların Kürt olduklarını iddia ederek, kimlik üzerinden baskı kurmaya çalışmaktadır. Bu Irak'ın sosyal dengesini bozabilecek bir durumdur. Bu nedenle ihtilafli bölgeler olarak ifade edilen Telafer, Sincar, Telkeyf, Şeyhan, Akre, Mahmur ve Hamdaniye'deki sosyal, siyasal, ekonomik ve idari yapının incelenmesi ve mevcut yapının ortaya konmasının ihtilafli bölgeler konusuna açıklık getireceği gibi, Irak'taki dengenin önemini de ortaya koyacağı düşünülmektedir.

2.1. Telafer İlçesi

Telafer, hem Musul'un hem de Irak'ın en büyük ilçesidir. İlçe merkezi nüfusunun tama-

mını Türkmenlerin oluşturduğu Telafer'in çevresinde bazı küçük Arap köyler de bulunmaktadır. Telafer hem Osmanlı döneminde hem de Irak kurulduktan sonra hep Musul'a bağlı kalmış ve 1946'dan bu yana idari sınırlarında büyük değişiklikler olmamıştır. Telafer, 1970'lerden itibaren Baas Rejimi tarafından uygulanan Araplaştırma politikasının etkisinde kalmış ve kuzeyindeki Arap yerleşimleri olan Zummar ve Rabia'dan Arap aşiretler yerleştirilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen bugüne kadar Telafer'in Türkmen dokusunun bozulmadığı görülmektedir.

Telafer'in Irak'ın Suriye ve Türkiye sınırlarının kesişme noktasında bulunması stratejik önemini arttırmaktadır. Öte yandan Telafer, Türkiye, Suriye ve Irak'taki Kürt nüfusu barındıran hat üzerindeki Kürt nüfus barındırmaya tek yerleşim birimidir. Musul'un Duhok sınırında olan Telafer, bu nedenle özellikle 2003'ten sonra bölgedeki yönetsel boşluk Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Telafer, Zummar, Rabia, İyaziye ve merkez nahiyeler olmak üzere dört nahiyeden oluşmaktadır. 2010 verilerine göre yaklaşık 395 bin olan Telafer'in nüfusunun 210 bini merkez nahiyededir ve tamamı Türkmendir. Ayrıca 45 bin nüfuslu İyaziye'nin merkezinin de tamamı Türkmendir. 77 bin nüfuslu Zummar ve 63 bin nüfusa sahip Rabia'da da bazı Türkmen köyleri olmasına rağmen, nüfus yoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Öte yandan Zummar'da 1970 öncesine kadar Kürt nüfus ağırlığı olsa da Araplaştırma politikası neticesinde buradaki Kürt nüfusun göç ettirildiği bilinmektedir. 1975'ten sonra 25'in üzerinde köyün yıkıldığı ve yaklaşık 8500 ailenin Musul'a göç ettiği belirtilmektedir.

Saddam Hüseyin döneminde 1996 yılında Telafer merkezli ve içerisinde Musul'a bağlı Sincar, Baac ve Hatra ilçelerinin de yer aldığı yeni

bir vilayet (El-Cezire vilayeti) oluşturulmaya karar verildiyse de uygulamaya geçmemiştir. 2002 yılında yeniden gündeme gelen bu proje daha sonra savaş nedeniyle gündemden düşmüştür.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından hem Kürt grupları hem de Suriye'de Irak'a giriş yapmaya çalışan yabancı direniş güçlerinin Telafer'e sirayet etmeye çalıştıkları görülmektedir. Telafer halkının direnişiyle karşılaşan Kürt gruplar, Telafer'e girememiş, ancak dini eğilimli bazı gruplar Telafer'de yerleşebilmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında Telafer'e yönelik ABD operasyonları Telafer'in ekonomik, sosyal ve siyasal dengesini olumsuz etkilemiş ve Irak'taki mezhepsel çatışmalar Telafer'de de yaşanmıştır. Bu çatışmalar nedeniyle Telafer'den yaklaşık 7 bin ailenin göç ettiği ve çok azının geri döndüğü belirtilmektedir.

2008'e kadar bölgede devam eden düşük yoğunluklu mezhepsel çatışma günlük hayatı da olumsuz etkilemiş ve Telafer halkının bir kısmı güvenlik nedeniyle Musul'a gidememiştir. Diğer taraftan Telafer halkı çatışmalar nedeniyle Musul-Telafer yolunun 2004–2006 yılları arasında fiilen kapalı olmasından dolayı devlet hizmetlerinden yeteri kadar faydalanamamıştır. Bu nedenle özellikle Telafer'in güneyinde yaşayan Şii nüfus ve Zummar nahiyesinin günlük hizmetlerini Sincar ve Duhok üzerinden sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Özellikle su ve elektrik hizmetleri Duhok'tan alınmaktadır.

Telafer'in güvenliği Irak polisi ve ordusu tarafından sağlanmakla birlikte, Kürt gruplara ait peşmergeler ve Bölgesel Kürt Yönetiminin polis gücü asayiş, Zummar nahiyesinde güvenlik güçlerine etki etmeye çalışmaktadır. Öte yandan Telafer'de baskın unsur Türkmenler olmasına rağmen, seçimlerde etnik kimlik vurgusu ön plana çıkmamaktadır. 2005'te yapılan yerel seçimler büyük Şii ittifakı olan Birleşik

Irak İttifakı yüzde 35 oy alırken, Irak Türkmen Cephesi'nin de ittifak yaptığı Irak Uzlaşma Cephesi ve Sünni partiler yüzde 31, Kürt İttifakı ise yüzde 19,8 oy oranına ulaşmıştır. 2009'da yapılan yerel seçimlerde Türkmenlerin varlığı az da olsa hissedilmiştir. Irak Türkmen Cephesi yüzde 11,9 oy alırken, Türkmen Adalet Partisi yüzde 3,5 oy almıştır. Musul'daki Sünni Arapların bir araya geldiği liste olan El-Hadba Listesi yüzde 36,5 oyla ilk sırayı almıştır. Kürt grupların başını çektiği Musul Kardeşlik Listesi'nin ise oy oranı gerileyerek yüzde 19'da kalmıştır. Ancak Kürt grupların özellikle Zummar nahiyesinde seçimlere hile karıştırdıkları Birleşmiş Milletler tarafından da kanıtlanmıştır. Zummar'da yeni seçim sandıkları kurulurken, 6766 aile bu nahiyede oy kullanmıştır.

Telafer'in sosyo-ekonomik durumu da alt düzeydedir. Telafer, yüzde 57'yle Musul'un işsizlik oranı en yüksek ilçesidir. Telafer'in Irak'ın tahıl ambarı olarak bilinmesine rağmen, hem Irak'taki tarımsal faaliyetlerin savaş nedeniyle neredeyse sıfır noktasına kadar gerilemesi hem de Telafer'deki tarımsal arazilerin tahrip olması nedeniyle, buradaki işsizlik çok yüksektir. Telafer'in Musul ile bağlantı yolunun güvenlik nedeniyle büyük oranda kullanılmaması da işsizliğin yükselmesindeki en büyük etkenlerden biridir. Telafer'de üretim yapılırsa bile bu ürünleri satabilecek pazar olmaması, bu ilçedeki üretimi de olumsuz etkilemiştir. Telafer'in suya ulaşımı da yok denecek kadar azdır. Halkın yüzde 45'i temiz suya bile ulaşamamaktadır.

Telafer'de yaşanan çatışma, Kürt grupların bu bölgeye yönelik emelleri ve ilçedeki yönetsel boşluğu doldurma çabaları, Telafer'in ihtilafli bölgeler arasında gösterilmesine neden olmaktadır. Ancak nüfus durumuna bakıldığında Telafer'in ihtilafli bölgeler arasında gösterilmesi anlamsızlaşmaktadır. Türkmenler Telafer'in kimliğine vurgu yaparak bu-

ranın daha önce de iki kez gündeme geldiği gibi Sincar, Baac ve Hatra ilçeleriyle birlikte ya da sadece Telafer merkez ilçe ve İyaziye'yi içine alan bir Türkmen vilayeti olmasını talep etmektedir. Telafer'in bugünkü durumuyla Türkmenlerin haklarının yendiği ve Kürt grupların baskı oluşturduğu öne sürülmektedir. Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bağlanmasına karşı çıkan Türkmenler, Telafer ayrı bir vilayet olmazsa, Musul'a bağlı kalmasını tercih etmektedir. Araplar ise başta Rabia olmak üzere Telafer'in Musul'un ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünden ödün vermemektedir. Kürt gruplar ise Telafer'in Türkmen kimliğini göz ardı etmeksizin, Zummar ve İyaziye üzerinde hak iddia etmekte ve bu bölgelerin Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmasını talep etmektedir. Telafer'e yönelik farklı görüşler bulunmasına rağmen, son bir-iki yıldır Telafer'deki güvenlik durumunun düzelmesi ve mezhepsel tansiyonun azalmasıyla birlikte Telafer'deki Türkmen kimliğinin yeniden güçlenmeye başlaması, şimdilik Telafer'in Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bağlanma iddialarını azaltmıştır.

2.2. Sincar İlçesi ve Kahtaniye Nahiyesi

Sincar İlçesi, Musul Vilayeti'nin batısında, Irak'ın Suriye sınırında yer almaktadır. 2008'de Musul İl Meclisi'nin verdiği rakama göre, Kürt, Türkmen, Arap ve Yezidilerin birlikte yaşadığı Sincar'ın nüfusu 235.950'dir. Bu rakam 2010 yılı için 250.380'dir. Ancak bu rakam kesinlik içermemektedir. Irak'ın nüfus sayımına ilişkin veriler 1997'de yapılan nüfus sayımı baz alınarak, yıllık yüzde 3 nüfus artış hızı eklenmesiyle belirlenmektedir. Yani 1997'den sonra Irak'ta hiç nüfus sayımı yapılmamıştır. 2006, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında nüfus sayımı yapılacağı açıklansa da Irak'taki politik gelişmeler nedeniyle ertelenmiştir. 2010 yılında yapılması planlanan ancak 2 kez ertelenen nüfus sayımına ilişkin bütün hazırlıklar tamamlanmış ve sayım formları hazırlanmıştır. Ancak sayım formundaki sorulara ilişkin siyasi grupları itirazlarıyla birlikte 2010 yılının Mart ayında yapılan seçimlerden an-

cak 9 ay sonra hükümet kurulması, nüfus sayımının ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuştur.

Baas Rejimi döneminde başlatılan Araplaştırma politikası nedeniyle 1975 yılında Sincar'da 137 Yezidi köyü yıkılmıştır. Ayrıca Sincar'dan zorla göç ettirilen Yezidi ve Kürtlerin yerine Irak'ın kuzeybatısındaki Arap aşiretlerinden olan ve çoğunluğu Şammar, Tae ve Jahesh aşiretlerinden aileler yerleştirilmiştir. Bu durum 1970'lerden 2003'e kadar devam etmiştir.

Kahtaniye Nahiyesi ise, Sincar ile Baac İlçesi arasında kalan bir yerleşim birimidir. Tarihsel olarak Sincar ve Baac ilçeleri arasında kalmış olan Kahtaniye'nin bugünkü nüfusu yaklaşık 74 bin'dir. 1977 yılında Kahtaniye, Araplaştırma politikasının bir sonucu olarak Arap nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Baac İlçesine bağlanmıştır. Kahtaniye'de Sincar'da da olduğu gibi Kürt, Türkmen, Arap ve Yezidi nüfus bir arada yaşamaktadır. Ancak hem Sincar hem de Kahtaniye'de nüfus ağırlığını Kürtler ve Yezidiler oluşturmaktadır.

2004–2006 arasındaki Telafer'de yaşanan olaylardan olumsuz etkilenen Sincar ve Kahtaniye'nin, Musul'a tek bağlantı yolu olan Telafer ile iletişimi kesilmiştir. Telafer'deki ABD operasyonları ve Telafer ile Musul'a yönelik radikal islamist grupların sirayet etme çabası, Sincar ve Kahtaniye'deki Müslüman olmayan nüfusa yönelik de şiddet dalgasına neden olmuştur. Hatırlanacağı gibi 2007'de Sincar ve Kahtaniye'de Yezidilere yönelik yapılan saldırılarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak, bölgeye Musul'dan sağlanamayan devlet hizmetleri ve günlük ihtiyaçlar, Musul Valiliğiyle yapılan anlaşma doğrultusunda Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından Duhok üzerinden sağlanmıştır. Ayrıca 2003'ten bu yana Sincar ve Kahtaniye'deki güvenlik Irak polisi, Irak Ordusu ve peşmergeler tarafından sağlanmaktadır.

2007 yılında Kahtaniye'deki güvenlik durumunun kötüye gitmesi ve devlet hizmetlerinin Musul'dan sağlanamaması nedeniyle, Musul İl Meclisi'nin Bakanlar Kuruluna gönderdiği rapor doğrultusunda, Kahtaniye'nin Sincar'a bağlanmasına karar verilmiştir. Halen Kahtaniye'nin Sincar'a bağlanma kararı onaylanmamıştır. Öte yandan 2008 yılında Sincar İlçe Meclisi bir karar alarak, Sincar'ın Duhok Vilayetine bağlanmasını talep etmiştir.

Öte yandan Sincar'a ilişkin yerel seçimler sonuçları da önemlidir. Irak Yüksek Seçim Komisyonunun verilerine göre, 2005 seçimlerinde Sincar'da alınan sonuçlara göre; Kürt İttifakı yüzde 59,9, Yezidi Hareketi yüzde 19,6 oy almıştır. Kahtaniye'de ise Kürt İttifakı yüzde 50,9, Yezidi Hareketi yüzde 32,2 oy almıştır. 2009'da yapılan yerel seçimlerde de Iraklı Kürtlerin iki büyük partisi olan KDP ve KYB'nin başını çektiği, içerisinde Musul'da yaşayan halkların temsilcilerinin de yer aldığı Musul Kardeşlik Listesi Sincar ve Kahtaniye'de oy oranını arttırmıştır. Musul Kardeşlik Listesi Sincar'da yüzde 76,9, Kahtaniye'de ise yüzde 81,6 oy alarak, diğer listelerinin tamamını geride bırakmıştır. Ancak Sincar'daki seçimlerin hileli olduğuna ilişkin resmi raporlar da bulunmaktadır. UNAMI'nin açıkladığı rapora göre, KDP ve KYB'nin organize ettiği 100 otobüs, Duhok'tan Sincar'a seçmen taşımıştır. Öte yandan Sincar ve Kahtaniye'de toplam oy 2005 seçimlerinde 76.386 iken, 2009 seçimlerinde yüzde 71 oranında artarak, 130.477'ye yükselmiştir. Bu orandaki artış, Sincar ve Kahtaniye'deki seçim sonuçlarını tartışılır hale getirmiştir.

140. Madde Komisyonu'nun Musul Bürosu'nun verdiği rakamlara göre, 140. Madde uygulamaları doğrultusunda daha önce yerlerinden zorla çıkartıldıkları iddiasıyla Kürt ve Yezidilerin Sincar ve Kahtaniye'ye geri dönmek için açtığı yaklaşık 16 bin dava tazminat bedeli ödenmiş ve dava sahipleri eski yerine dönmüştür.

Sincar ve Kahtaniye'de yaşanan bu gelişmeler, bölge halkları arasında yoğun tartışmalara yol açmıştır. Kürt grupların baskı ya da ilişki geliştirme yoluyla Yezidiler üzerindeki ağırlığını arttırması, ibrenin Bölgesel Kürt Yönetimine döndüğünü gösterir niteliktedir. Ancak hem Yezidilerin içsel görüş farklılıkları hem de bölgede yaşayan Yezidi, Arap ve Kürtlerin arasındaki fikir ayrılıkları Sincar ve Kahtaniye'yi ihtilafli bölge konumuna getirmektedir. Kürt gruplar Sincar'ın 1970'de Baas Rejimi tarafından çıkarılan ve Kürtlere özerklik tanıyan yasaya göre, Bölgesel Kürt Yönetimi'ne bağlanması gerektiğini iddia etmektedir. Yezidilerin bir kısmı Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kendilerine politik, kültürel, idari ve dini garantiler verdiğini öne sürerek, daha rahat bir yaşam sürecekleri gerekçesiyle Sincar'ın Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmasını talep etmektedir. Diğer taraftan milliyetçi Yezidiler ise Kürt grupların kendilerini Yezidi olarak tanımayarak, Kürt olarak tanımladıklarını, Sincar'ın Bölgesel Kürt yönetimine bağlanması durumunda Yezidi kimliğinin yok olacağını ileri sürerek, Sincar'ın Musul'da kalmasını desteklemektedir. Araplar, Sincar'ın her zaman Musul'un bir parçası olduğunu belirterek, Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmasına karşı çıkmaktadır. Türkmenler de Sincar'ın Musul'a ait olduğu görüşünü savunmaktadır. Türkmenler, Sincar'ın Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmasının amacının Suriye, Türkiye ve Irak'taki Kürt topraklarının birleştirmek olduğunu, bu durumda özellikle Telafer'deki Türkmenlere yönelik baskının artacağını dile getirerek, Sincar'da 140. Maddenin uygulanması durumunda Kerkük'e örnek teşkil edileceğini öne sürmektedir. Ancak her ne kadar görüş farklılıkları bulunsun da 2003'ten sonra Sincar'da Bölgesel Kürt Yönetimi ve Kürt grupların ağırlığının arttığı görülmektedir.

2.3. Tilkeyf İlçesi

Tilkeyf, Musul'un kuzeyinde Duhok'a sınır olan, batısında Telafer, doğusunda Başhika ve Şeyhan bulunmaktadır. Tilkeyf önemli coğrafik bir hattın üzerindedir. Musul Baraj Gölü'nü sınırlarında barındıran Tilkeyf, aynı zamanda Irak'ı Türkiye'ye bağlayan karayolunun üzerindedir. 143 bine yakın nüfusu olan Tilkeyf, ağırlıklı olarak Hıristiyan nüfusa sahiptir. Tilkeyf'de aynı zamanda Asuri-Keldani, Arap, Yezidi, Kürt, Türkmen ve Şebek nüfus da yaşamaktadır. Özellikle Tilkeyf'in ilçe merkezinin tamamında Hıristiyan nüfus hakimdir. Saddam rejiminin düşmesiyle birlikte, daha önce bahsedilen Kürt grupların ABD ile yaptığı anlaşma sonucu peşmergelerin Tilkeyf'e konuşlanmasıyla, 19 Mart 2003'ten itibaren Bölgesel Kürt Yönetiminin kontrolü altındadır.

1970'e kadar Musul merkez ilçesine bağlı bir nahiye statüsünde olan Tilkeyf, El-Kuş nahiyesinin Tilkeyf'e bağlanmasıyla ilçe statüsüne çıkartılmıştır. 1977'de Vanna nahiyesinin de katılmasıyla sınırlarını genişletmesine rağmen, Vanna Nahiye Meclisinde alınan karar sonucu 1982'de tekrar ayrılmıştır. Ancak 1999'da Irak Başkanlık Konseyi kararıyla tekrar Tilkeyf'e bağlanmıştır. Öte yandan 1991'deki Körfez Krizinin ardından Irak'ın kuzeyinde uçuşa yasak bölge oluşturulmasıyla birlikte, Irak'ın kuzeyinde ayaklanan Kürt gruplar ve merkezi hükümet güçleri arasında imzalanan ateşkes anlaşması sonucunda, Duhok'a bağlı Fayde nahiyesinin bir kısmı, Irak ordusunun kontrolüne bırakılarak, Tilkeyf'e bağlanmıştır. Ancak Fayde'nin kuzey kısmı halen Duhok vilayeti yönetimindedir.

2005 ve 2009'daki yerel seçimler de Kürt grupların Tilkeyf üzerindeki etkisini gösterir niteliktedir. 2005 seçimlerinde Tilkeyf'de yüzde 61 oranında oy alan Kürt İttifakı, 2009 seçimlerine girdiği Musul Kardeşlik Listesiy-

le, yüzde 57 oy almıştır. Sünni Arap partiler yüzde 25 civarındaki oy oranlarını korurken, 2005 seçimlerinde yüzde 13'e yakın oy alan Hıristiyan partiler, 2009'da yüzde 8 oy alabilmiştir. Bu durumun en büyük etkeni olarak 2005'ten sonra Irak'tan yurt dışına göç eden Asuri ve Hıristiyan nüfus olarak gösterilmektedir. Diğer taraftan daha yerele inildiğinde Tilkeyf nahiyesine ilişkin farklı veriler ortaya çıkmaktadır. Örneğin Kürt İttifakı Tilkeyf Merkez'de 2005 seçimlerinde yüzde 44 oy alırken, 2009 seçimlerinde ancak yüzde 19 oy alabilmiştir. Aynı şekilde Kürt İttifakı Vanna Nahiyesi'nde 2005 seçimlerinde oyların yüzde 60'ını alırken, 2009 seçimlerinde Sünni Araplar tarafından oluşturulan El-Hadba Listesi oyların yüzde 61'ini kazanmıştır. Bu durum Tilkeyf'in durumunu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Tilkeyf de Irak'ın genelinde olduğu gibi Saddam yönetiminin Araplaştırma politikasından etkilenmiştir. Özellikle bölgedeki Hıristiyan ve Keldanilere yönelik yoğun baskı olmuş ve bölgenin nüfus yapısı değiştirilmiştir. 1991'de Irak'ın kuzeyindeki uçuşa yasak bölgede Kürtler için otonom bir bölge oluşturulmasıyla, Tilkeyf de güvenlik kordonu oluşturulmuş ve buradaki Hıristiyan, Asuri ve Keldani nüfus için bir geçiş noktası olmuştur.

2003'ten sonra Irak'taki güvensiz ortam özellikle Musul'un diğer bölgeleri ve Bağdat'ta yaşayan Hıristiyanların Tilkeyf'e göç etmesine neden olmuştur. 2004'te Musul Valiliği ve peşmerge güçleri arasında imzalanan anlaşmaya göre, Tilkeyf'in güvenliğini peşmergeler sağlamaya başlamıştır. Tilkeyf'de bulunan Irak polisi tamamen Hıristiyan ve Kürtlerden oluşmakla birlikte, Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından Tilkeyf merkez ve El-Kuş nahiyelerinde Hıristiyanlardan oluşan 2000 kişilik bir koruma gücüne finans sağlanmaktadır. Bu koruma güçleri sadece Asuri-Keldani köylerini ve kiliseleri korumakla görevlidir. Ancak

yönetim hizmetleri halen Musul vilayet yönetimi tarafından verilmektedir. Öte yandan Bölgesel Kürt Yönetimi de özellikle eğitim hizmetleri konusunda Tilkeyf'de faaliyette bulunmaktadır. Duhok Vilayet Eğitim Müdürlüğü Tilkeyf'de bir büro açmış ve Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından bölgede okullar yapılmıştır. Bu okulların öğretmenleri Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından gönderilmekle birlikte, maaşları da verilmektedir. Bu okullarda Kürtçe ders verilirken, okul girişlerinde Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bayrakları asılıdır. Ancak Musul Vilayet Yönetimi, bu girişimleri kabul etmemekte ve Bölgesel Kürt Yönetimini yetkisizlikle itham etmektedir. Ayrıca Bölgesel Kürt Yönetimi, Duhok ilinde El-Kuş ve Fayde nahiyelerine elektrik sağlamak, yiyecek temin etmektedir.

Tilkeyf üzerindeki hakimiyet mücadelesi bölge halkını da olumsuz yönde etkilemektedir. Hıristiyanların çoğu, Duhok ve Musul'daki tarihi Hıristiyan yerleşimlerinin bölünmesine karşı çıkmakta ve anayasal hak olarak Hıristiyanlar için garanti talep etmektedir. Bu nedenle merkezi hükümet ve Bölgesel Kürt Yönetimi'nin anlaşarak Hıristiyanlar için özerk bir yerel yönetim oluşturulması fikri oldukça yaygındır. Aynı zamanda Musul Vilayeti sınırları içerisinde sosyal, kültürel, siyasi ve güvenlik garantileri de talep edilmektedir.

Yezidilerin bir kısmı daha güvenli ve ayrımcılığın daha az olduğu gerekçesiyle Bölgesel Kürt Yönetimini tercih ederken, bir kısmı da Asuri-Keldaniler gibi Musul vilayeti sınırları içerisinde azınlıklar için oluşturulmuş bir bölgenin olabileceğini belirtmektedir. Özellikle Kürtler grupların baskısı altında kimlik değiştirmeye zorlanan ve Yezidileri Kürtler dışında ayrı bir kimlik olarak kabul eden önemli bir grup bulunmaktadır.

Araplar, etnik, tarihi ve jeopolitik nedenlerle Musul'un hiçbir bölgesinin Bölgesel Kürt

Yönetimine bırakılmayacağını kararlılıkla savunmaktadır. Kürtler ise Tilkeyf'in azınlık nüfus barındırması sebebiyle Bölgesel Kürt Yönetimi içerisinde özerk bir konum elde edebileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca, zaten Yezidilerin Kürt kökenli olduğunu savunan Kürt gruplar, Yezidilerin yaşadıkları bölgenin bölünmüş olduğunu Tilkeyf'in bir kısmının halihazırda Duhok'un kontrolünde bulunduğunu ileri sürerek, bu bölgenin Bölgesel Kürt Yönetimine katılması gerektiğini iddia etmektedir. Buradan hareketle Tilkeyf'in etnik, dini, siyasi ve idari yapısı ele alındığında belki de ihtilafli bölgeler arasında çözüme kavuşması en zor bölgelerden bir olacağı söylenebilir.

2.4. Şeyhan İlçesi

Şeyhan İlçesinin yönetimi mevcut durum itibarıyla Musul ve Duhok vilayetleri arasında bölünmüş durumdadır. Şeyhan'ın kuzeyindeki Mazuri, Muraiba, Badre Duhok vilayet yönetimince kontrol edilirken, Şeyhan merkez ve Faruk ilçeleri Musul vilayetince yönetilmektedir. Kuzeyinde Duhok'la sınır olan Şeyhan'ın güneyinde Başhika, doğusunda Akre ve batısında Tilkeyf bulunmaktadır. Şeyhan, Yezidiliğin bir din olarak yayılmasındaki en önemli bölge olma özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda Şeyhan Yezidiliğin merkezi olarak kabul edilmektedir. Şeyhan temel olarak Yezidi nüfus barındırmakla birlikte, ayrıca Asuri-Keldani, Türkmen ve Kürt nüfus da barındırmaktadır. Şeyhan'ın çevresinde Arap köyleri de bulunmaktadır. Şeyhan'ın nüfusu 68 bin olarak tahmin edilmektedir.

Saddam rejiminin Arap olmayan unsurlara yönelik uyguladığı Araplaştırma politikası Şeyhan'da da vücut bulmuştur. Şeyhan'a ait 182 köyün 147'si Saddam rejimi tarafından boşaltılmış ve 64 köye Araplar yerleştirilmiştir. Bu nedenle birçok Yezidi Irak'ın kuzeyinde rejime karşı ayaklanan Kürt gruplarla birlikte hareket etmiştir. 1991'de Irak'ın kuzeyinde

otonom bölgenin oluşturulmasının ardından ikiye ayrılan ve yeşil hattın kuzeyindeki köylere Saddam rejimi tarafından yerleştirilen Arapların Şeyhan'a ait bu köyleri boşalttıkları bilinmektedir. Öte yandan Şeyhan Irak ordusu için bir savunma hattı olmuş ve buradaki Araplar Kürtlere karşı direnmiştir.

2003'teki savaş sırasında ABD ve Kürt peşmergelerin aralarında yaptıkları anlaşma sonucu Irak hükümetinin kontrolündeki bölgelerden ilk girdikleri yer Şeyhan olmuştur. Duhok Şeyhan'ın kuzeyini kontrol etmekle birlik, peşmerge güçleri ve Duhok polisi Şeyhan'ın güneyini de kontrol etmeye başlamıştır. Şeyhan, Irak'ın en tehlikeli vilayeti olarak bilinen Musul'un en güvenli yerleşim yerlerinden biridir.

Yönetimsel anlamda Şeyhan, diğer ihtilaflı bölgelere nazaran farklılık göstermektedir. Şeyhan'da bir ilçe meclisi kurulamamıştır. Bunu yerine ikisi Musul (Şeyhan merkez ve Faruk) biri de Duhok'ta olmak üzere 3 nahiye meclisi vardır ve bu meclisler tarafından yönetilmektedir. Şeyhan'daki hizmetler genel olarak belediye tarafından sağlanmakla birlikte, Duhok vilayeti tarafından atanan belediye başkanı, hem Musul hem de Duhok vilayeti ile ortak çalışmaktadır. Ancak Şeyhan'ın bütçesi Musul vilayeti tarafından tahsis edilmektedir. Buna rağmen eğitim, sağlık, su ve akaryakıt gibi temel hizmetlerin bir kısmı Duhok vilayet yönetimi tarafından temin edilmektedir. Örneğin Şeyhan'daki 143 okulun 100'ü Duhok Eğitim Müdürlüğü, 43'ü Musul Eğitim Müdürlüğüne bağlıdır.

Şeyhan'daki bu ikili yönetimsel yapının seçimlerde ortaya çıkmadığı görülmektedir. 2005 ve 2009 yerel seçimlerinde Kürt grupların oy oranı yüzde 90'ın üzerindedir. Kürt grupların bu ağırlığına rağmen bölge halkının görüşleri Tilkeyf'le ilgi düşünceleriyle paraleldir. Ancak Tilkeyf'e göre Şeyhan'da Bölgesel Kürt Yönetimi'nin ağırlığı daha fazla hissedilmektedir.

2.5. Hamdaniye İlçesi

Musul'un Erbil sınırında olan Hamdaniye, 1932 yılından beri Musul idaresine bağlıdır ve 13 Mart 2003'te belirlenen Bölgesel Kürt Yönetimine bağlı bölgelerin dışında kalmaktadır. Ancak 1991'den bu yana Hamdaniye'deki Eski Kelek bölgesine kadar olan alanı Kürt gruplar kontrol etmektedir. Bölgenin Musul ile sıkı idari ve ekonomik bağlantıları bulunmaktadır. Tarihsel süreçte büyük Hıristiyan köyleri arasında birkaç Şebek köyünün yer aldığı bölgenin Nemrut ilçesinde Arap topluluklar yaşamaktadır. Öte yandan Hamdaniye'nin doğusunda Erbil sınırına yakın bölgedeki Kelek'te 7 Kürt köyü bulunmaktadır. Ayrıca Hamdaniye'nin ilçe merkezinde Türkmen nüfus da vardır. 2007 Mart'ından sonra Hamdaniye'de yaşanan şiddet olayları, savunmasız kalan Hamdaniye halkının idari tercihlerinin değişmesinde etkili olmuştur. Irak'ta oluşan güvensizlik ortamı Hamdaniye'nin demografik yapısını da doğrudan etkilemiş, Irak'ın çeşitli yerlerinde evlerini terk etmek zorunda kalan Hıristiyanlar ve Şebekler geniş topluluklar halinde Hamdaniye'ye yerleşmişlerdir. Hamdaniye'nin nüfusu 2010 itibarıyla 155 bin olarak tahmin edilmektedir.

Üç nahiyeden oluşan Hamdaniye'de merkez nahiye, Bartilla ve Nemrut nahiyeleri bulunmaktadır. Hamdaniye ilçesinin devlet hizmetleri tamamıyla Musul Vilayet yönetimi tarafından sağlanmaktadır. Hamdaniye'deki güvenliği Irak ordusu ve Irak polisi temin ederken, güvenlik güçlerinin yeterli olmadığı söylenmektedir. Hamdaniye'deki Irak polisinin çoğunu Asuri-Keldani, Şebek ve Türkmenler oluşturmaktadır. Aynı zamanda Hamdaniye'nin peşmergelerin baskısı altında olduğunu söylemek mümkündür. Peşmerge güçleri Hamdaniye'nin merkezine kadar olan bölgede kontrol noktaları kurmuştur. Özellikle Eski Kelek bölgesine kadar giren peşmerge güçleri, Irak polisinin buradan Erbil sınırına doğru daha ileriye gitmesini engellemektedir.

Hamdaniye'de 2005 ve 2009 seçimlerinde KDP tarafından desteklenen ve Asuri-Keldani ve Hıristiyanlardan oluşan Ishtar Listesi ve Kürt Listesi toplam oyun yüzde 40'ını almıştır. El-Hadba Listesi oyların yüzde 22'sini alırken, Bağımsız Şebek Topluluğu da oyların yüzde 17'sini almıştır. Seçim sonuçları dikkate alındığında Hamdaniye'deki çeşitlilik dikkate değerdir. Bu çeşitliliğin korunarak bulunacak çözüm Hamdaniye'de yaşayan her unsuru tatmin edecektir.

2.6. Akre İlçesi

Musul'un en doğusunda Şeyhan ve Hamdaniye ilçelerine komşu, Erbil ve Duhok vilayetleri sınırlarının kesişim noktasında bulunan Akre, 1991'den beri Duhok Vilayeti tarafında idare edilmektedir ve fiili Kürt yönetimini Irak yönetiminden ayıran "Yeşil Bölge"nin üzerinde yer almaktadır. Akre, 19 Mart 2003'ten itibaren de Bölgesel Kürt Yönetiminin idaresi altında kalmıştır. Ancak idari sınır olarak Musul Vilayetine bağlıdır. Bölge Kürt çoğunluğa sahip olmakla birlikte, hatırı sayılır derecede Arap ve Asuri-Keldani nüfus da barındırmaktadır. Akre'nin 2010 nüfusu tahminlere göre 112 bin civarındadır.

Akre, 1969 yılında kurulan Duhok Vilayeti'nin bir parçası olmuşsa da 1980 yılında Devrim Komuta Konseyi'nin kararı neticesinde Musul'a bağlanmıştır. 1991'de "yeşil çizgi"nin üzerinde kalan Akre, Duhok Vilayetine adapte edilerek KDP tarafından kontrol altında tutulmuştur. 1995'te Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a uygulanan ambargo sonucu oluşturulan Petrol Karşılığı Gıda Programı kapsamında Akre, Duhok Vilayeti sınırları içerisinde ele alınmıştır.

Irak'taki 2005 seçimlerinde Akre'de Kürt Listesi yüzde 94, Kürt İslami Birliği yüzde 4 oy almıştır. Bölgesel Kürt Yönetiminin 2009'da yapılan yerel seçimlere katılmaması nedeniyle Akre'de de seçimler yapılmamıştır.

Akre'deki devlet hizmetleri Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından sağlanırken, güvenlik güçleri de Duhok polisi ve Bölgesel Kürt Yönetimi idaresindeki peşmergeler tarafından temin edilmektedir. Akre'de Irak merkezi hükümetine bağlı güvenlik güçleri bulunmamaktadır. Irak merkezi hükümeti ve Musul Vilayeti ile hiçbir bağı olmayan Akre, sadece haritada idari sınırlar içerisinde Musul'a bağlı gözükmele birlikte, tamamen Bölgesel Kürt Yönetiminin kontrolündedir.

2.7. Mahmur İlçesi

Mahmur, 1932'den beri farklı hükümetlerin kararname ve hükümlerinde de belirtildiği üzere Erbil vilayetinin bir parçası olmuştur. Ancak 1991'de fiili Kürt yönetimi ile Irak yönetiminden ayıran yeşil çizginin çekilmesinden sonra Mahmur, Musul'a bağlanmıştır. Bu andan itibaren Mahmur, Bölgesel Kürt Yönetimini oluşturan bölgelerin dışında tutulmuştur. Buna rağmen, Mahmur'un Erbil'den ayrılarak resmi olarak Musul'a bağlandığına dair herhangi bir kararname ve yönetmelik bulunmamaktadır. Ancak Mahmur'a bağlı olan ve Arapların yoğunlukla yaşadığı Karaç nahiyesi resmi olarak KBY'ye bağlanma fikrine şiddetle karşı çıkmaktadır. Ayrıca Mahmur'da Türkmen nüfus da bulunmaktadır. Mahmur'un 2010 nüfusu 113 bin olarak tahmin edilmektedir. Ayrıca Türkiyeli Kürtlerin yaşadığı Mahmur kampında 16 bine yakın mülteci bulunmaktadır ve bu kamp Irak merkezi hükümeti tarafından yönetilmektedir.

Mahmur da Saddam rejiminin Araplaştırma politikasından etkilenmiş ve bazı Kürt köyleri boşaltılarak yerlerine Arap nüfus yerleştirilmiştir. Ancak 2003'ten sonra Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Irak'ın kuzeyindeki etkisini artırması ve Mahmur'u kontrol etmeye başlaması nedeniyle, buradaki Arap nüfusun çoğu göç etmiştir.

Mahmur'daki devlet hizmetlerinin çoğu Erbil tarafından sağlanırken, halen Mahmur'a tahsis edilen bütçe Musul Vilayeti tarafından kontrol edilmektedir. Mahmur'un statüsünün belirsiz oluşu karmaşıklığa neden olmuş, netice olarak Mahmur, Irak'ın en az gelişmiş bölgelerinden biri olarak kalmıştır. Bölgedeki güvenliğin sağlanması karma güçlerle yapılmaktadır. Bölgeyi Irak ordusu ve Irak polisi kontrol etmesine rağmen, Irak Ordusu Bölgesel Kürt Yönetimine bağlı peşmergelerden oluşmaktadır.

Seçimlerde de Kürt grupların ağırlığı hissedilmektedir. 2005'te yapılan seçimler yüzde 91 oranında oy alan Kürt gruplar, 2009'daki yerel seçimlerde yüzde 80 oy almıştır. Kürt grupların siyasi ağırlığı oluşturması ve Mahmur'un 1991 öncesi Erbil'e bağlı olması nedeniyle, bu bölgenin Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından kontrol edilmesini sağlamıştır. Ancak özellikle Karaç nahiyesinde yaşayan Araplar, Mahmur'un Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmasına karşı çıkmaktadır. Bu nahiyeye ilişkin sorun giderilirse, Mahmur'un tamamen Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kontrolüne geçmesi olağan gözükmemektedir.

3. MUSUL YEREL SİYASETİNDEKİ DÖNÜŞÜM: IRAK'TA YENİ DİNAMİKLER

3.1. Musul'da Siyasal Dönüşüm

Yukarıda Musul'da 2003'ten sonra yaşanan siyasal süreç tüm detaylarıyla verilmiştir. Bu süreç içerisinde Musul'daki yerel siyasetin en temel belirleyicisi Sünni Arap gruplar ve Kürt gruplar arasında yaşanan mücadele olmuş, bu mücadele zaman zaman çatışmaya kadar varmıştır. Sünnilerin hem Irak'taki genel siyaseti hem de Musul'daki yerel siyasi boykot ederek siyasi süreçte yer almamaları nedeniyle Kürt grupların Musul'da 2009 seçimlerine kadar etkin oldukları bilinmektedir. 2009'daki yerel

seçimlerde kurulan Sünni Arapların ağırlığını oluşturduğu Hadba Listesi'nin Musul'da büyük ağırlığı elde etmeleri ve Kürt grupların politikalarına karşı koymaları nedeniyle siyasi ortam gerilmiştir. Özellikle Kürtlerin tartışmalı bölgelerdeki kontrolü, Musul vilayet yönetiminin bu bölgelere yoğunlaşmasına sebebiyet vermiş ve kriz noktaları oluşmuştur. 2011'e kadar süren bu durum, Şii grupların Irak siyasetindeki genel hakimiyetini giderek pekiştirmelerinin yanı sıra, Başbakan Nuri El-Maliki'nin iktidarını tekelleştirmeye yönelik attığı adımlar, Kürt ve Sünni grupları birbirine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşmanın en somut örneği Musul'da yaşanmış ve vilayet yönetimini elinde bulunduran Nuceyfi grubu, Kürt gruplarla anlaşmıştır. Bunun sonucunda vilayet meclisini boykot eden Kürt Listesi üyeleri, meclis çalışmalarına geri dönmüştür. Ancak bu anlaşma Hadba Listesinin parçalanmasına sebep olmuş ve bazı gruplar listeden ayrılmıştır. Yapılan görüşmelerde Nuceyfiler ve Kürt grupların ortak tehdit algılamalarının olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda aralarında sorun bulunan iki tarafın birbirlerine farklı yaklaştığını ve birbirlerine ihtiyaçları olduğunu anladıkları, iki taraf arasında siyasi çıkarlar bulunduğu görülmektedir. Özellikle bu tehdidin Nuri El-Maliki'den geldiği açıkça görülmektedir. Bu nedenle, küçük sorunlar üzerindeki tartışmalar ertelenmiş, özellikle tartışmalı bölgelerdeki sorunlar üzerinde mücadele ederken, büyük parçaların bile kaybedilebileceğinin farkına varılmıştır. Buradan hareketle Kürt gruplar ile bir takım Sünni gruplar Irak genel siyasetinde de ortak tavır almaya başlamıştır. Özellikle Sünni grupların eski güçlerine ulaşmak için Kürtlerle işbirliği yaptığı ve Irak siyaseti içerisindeki etkilerini kullanmak istediği görülmektedir. Buna karşılık olarak da Nuri El-Maliki'nin tartışmaları mezhepsel düzeye çekmeye ve bu yolla Şii grupları birleştirmeye çalıştığı yönünde adımlar attığı söylenebilir.

Kürtler ile Hadba Listesi arasındaki ittifak sonucu, Hadba Listesinden ayrılan grupların da Nuri El-Maliki'ye yakınlaştıkları görülmektedir. Özellikle Maliki'nin Hadba'dan ayrılan Abdullah El-Yaver grubu ile yakınlaştığı söylenebilir. Zira Yaver grubu Musul'da Nuceyfilerden sonra en etkili gruptur. Hatta Yaver grubunun, Kürtlerin projesini engellediği bilinmektedir. Kürtlerin, Yaverlerin etkili olduğu Rabia bölgesine girmek istediklerini ancak kontrol edemediklerini, hatta bu meselelerin silahlı çatışmaya kadar yaklaştığını, ama ABD'nin bu bölgeye girerek çatışmayı engellediği de söylenmektedir.

Nuceyfi grubu ile Kürt Listesi arasında yapılan ittifak sonucu bazı komisyonlar Kürtlere verilmiştir. Burada Musul Vilayet Meclisindeki mevcut Kürt Listesi'nin 11 üyesinin 8'inin Yezidi, 1'inin de Gergeri olduğu akıllarda tutulmalıdır. Ancak KDP ve KYB'nin Musul Vilayet Meclisine döner dönmez 140. Madde ile ilgili komisyon başkanlıklarını aldığını, komisyonlarda daha çok KDP'lilerin yer aldığı görülmektedir. Kürtlerin aldığı komisyonlar aşağıdaki gibidir.

- * Savunma ve Güvenlik Komisyonu
- * Eğitim Komisyonu
- * İmar ve Belediyeler Komisyonu
- * Enerji ve Hizmet Komisyonu
- * Dış İlişkiler, Enformasyon ve Kültür Komisyonu
- * Sivil Toplum ve İnsan Hakları Komisyonu
- * Yatırım, Turizm ve Tarihi Eserler Komisyonu
- * Tarım ve Su Kaynakları Komisyonu
- * Kadın, Çocuk ve Aile Komisyonu
- * Gençlik ve Spor Komisyonu

Öte yandan Musul Vilayet Meclisinde 3 sandalyesi bulunan İslam Partisinin her şeye rağmen Vilayet Meclisi çalışmalarına gireceğini, ancak komisyonlarda yer almayacağı açıklanmıştır. Bu anlamda Hadba Listesinden ayrı-

lan Sünni gruplar arasında da bir birliktelik olduğunu söylemek güçtür. Hadba Listesinin de içerisinde yer aldığı Irakiye oluşumu içerisinde Salih El-Mutlak ve Cemal Kerbuli'nin grubu ile Nuceyfi ve Rafi İsvavi'nin grubu da ayrılmış durumdadır. Salih Mutlak ve Cemal Kerbuli'nin Irak genelinde siyaset yapması planlanan yeni bir oluşum kurma içerisinde oldukları söylenmektedir.

Diğer taraftan Nuceyfilerin Musul ve çevresindeki kasabalarda etkisiz olduğu görülmektedir. Şimdi Nuri El-Maliki Musul genelinde bulunan 16 bürosu ile aktif olma çabasıdadır. Nuri El-Maliki'nin bu bürolar vasıtasıyla etkili olmaya çalıştığı, halka maddi imkanlar sunduğu belirtilmektedir. Bu açıdan aşiretlerin rolü önemsenmektedir. Aşiretlerin son dönemde Musul'da aktif siyasete katılma yönünde bir eğilimleri olduğu bilinmektedir. Özellikle Ubeydi aşiretinin hareketlenmesi oldukça önemlidir. Ubeydilerin yeni bir siyasi hareket kurmaya çalıştıkları söylenmektedir. Musul ve çevresinde Ubeydi aşiretine bağlı 350 bine yakın nüfusun yaşadığı bilinmektedir.

Nihayetinde Hadba Listesinin artık dağıldığını ifade etmek mümkündür. Şu an için aynı büyüklükte bir koalisyonun yeniden oluşması mümkün değildir. Etil Nuceyfi'nin de aynı büyüklükte bir grup kurabilecek bir lider rolü oynayamayacağı düşünülmektedir. Musul'da artık büyük bir kamuoyunun ortaya çıktığı söylenmektedir. Bu kamuoyunun düşüncesi Musul'un gerçek vatansever siyasi akımlara ihtiyacı olduğu yönünde olduğu belirtilmektedir. Geçmişteki hatalardan ders çıkarmaya çalışan ve ilkeleri olan bir siyasi topluluk kurulması yönünde çabaların olduğu bilinmektedir. Özellikle Iraklılık kimliğinin ön plana çıkarıldığı milliyetçi akımların Musul'da taban kazanmaya başladığı söylenebilir. Bu fikirde olan insanlar sadece Musul'da değil, Bağdat ve Ramadi'de de aynı yönde bir akım bulunduğu

bilinmektedir. Nitekim Nuri El-Maliki'nin de milliyetçi söylemlere dayandığı ve bu nedenle Kürtlere karşı çıktığı ifade edilebilir. Nitekim Nuri El-Maliki'nin 8 Mayıs'taki Kerkük ziyareti de buna dayandırılmaktadır. Buradan hareketle Musul'dan başlayan kıvılcımın Irak'ta siyasetin ateşini yeniden alevlendirdiği ve yeni dinamikler ortaya çıkardığı söylenebilir.

3.2. Irak'ta Siyasal Dengelerin Seyri ve Dinamiklerde Yaşanan Değişim Süreci

07 Mart 2010'da Irak'ta genel seçimin yapılmasından bu yana sessiz ve derinden siyasi değişim yaşanmaktadır. Bu değişim, Irak'ta işgal sonrası siyasal düzenin yapısının değişmesidir. Siyasal yapıdaki değişim henüz tamamlanmamış bir süreç olmasına rağmen, Irak'ta sürekli bir kriz ortamı yaratan ve hükümetin "zorunlu" ortaklarını ara vermeksizin birbirine karşı mücadeleye iten faktörler, sonunda Maliki hükümetine karşı bir alternatif arayışına kadar varmıştır. Fakat bu arayış, basit bir biçimde hükümet içindeki güç dengesi değişimine ve yeni ihtiyaçlara değil, çok daha derin bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu dönüşüm, Irak'ta siyasetin etnik ve mezhepsel düzlemde merkezîyetçi-adem-i merkezîyetçi düzleme dönüşmesidir. Bu nedenle siyasi mücadele ve restleşmede tarafların söylemleri yeniden şekillenmeye ve birkaç yıl öncesinin ittifakları yerini yeni oluşumlara bırakmaya başlamıştır. Bu durum, Mesut Barzani'nin üst üste yaptığı yurtdışı ziyaretleri ve Muktada Sadr'ın Erbil ziyaretinde açıkça görülmüştür. Dolayısıyla, son dönemde Bağdat ile Erbil arasındaki yükselen tansiyon, Maliki'ye yönelik diktatörlük suçlamaları, hükümetin sona geldiği beklentileri, Haşimi Krizi, Selahattin, Diyala ve Anbar'ın federalizm istekleri ve diğer pek çok küçük çaplı gerginlik bu sürecin bir parçası olarak görülmelidir. İşte bu çerçevede, Irak'ta hükümetin yakın geleceği, liderler arasındaki çekişmenin ötesinde (Maliki-Barzani, Allavi-

Barzani vs.) yerel çıkarlar, yeni siyasi dengeler, siyasal yapıdaki dönüşüm, Ortadoğu'daki dengeler gibi faktörler çerçevesinde değerlendirilmelidir.

3.3. Irak'taki Yeni Siyasal Dinamikleri Anlamak

Irak'ta işgal sonrası siyasal yapı büyük ölçüde etnik ve mezhepsel düzlemde şekillenmişti. Siyasetin düzlemi bu olduğu sürece ittifaklar ve uzlaşmazlıklar da aynı düzeyde meydana geliyordu. 2003–2009 yılları arasında çok daha yoğun olarak Irak siyasi yapısını etkileyen bu düzlemi besleyen 3 ana kaynak bulunmaktaydı. Bunlar;

- * Devletin teşkilatlanması ve siyasetin yeniden yapılanmasında etnik ve mezhepsel faktörlerin rolü,
- * Özellikle 2005–2008 yılları arasında son derece yaygın bir biçimde yaşanan iç savaş,
- * Toplumun işgal sonrası kimliğinin oturmamış olması ve çatışma dinamiklerinin Iraklılığı zayıflatmış olmasıydı.

Bu 3 faktörün her biri siyasal dinamikleri çatışma yönünde tetiklerken bu faktörlerin sonucu olarak da şu 4 olgu ortaya çıkmıştır:

- * Güçlü hükümetler olmadığı sürece partiler ya da koalisyonlar arasında gevşek ve yeni siyasi yapının ana çizgisine uygun biçimde örgütlenmiş siyasi gruplar örüntüsü ortaya çıkmıştı.
- * İşgalin devam ediyor oluşu ABD'yi tek ve nihai karar verici yapıyordu. İran başta olmak üzere tüm bölge devletleri Iraklı gruplar ile yoğun temas halindeydi ama sistem içindeki diğer devletlerin etkisi sadece mevcudu bozmaya ya da dar etki alanları yaratmaya yarıyordu.

- * Iraklı kimliği yeniden yapılanırken geçmişten farklı unsurlar ortaya çıkmaya başladı.
- * Zamanla siyasi yapı daha doğal bir hal almaya ve kuruluşundan bu yana Irak'taki temel çelişkiye geri dönmeye başladı: Adem-i merkeziyetçilik vs. merkeziyetçilik; yerel çıkarlar vs. ulusal çıkarlar.

Yukarıda belirtilen bu olgular aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Güçlü hükümet ya da partilerin bulunmaması Irak'taki siyasi aktörler arasında bir siyasi mücadeleden öte zayıf ittifaklar üretebildi. Irak'ta 2003 yılından itibaren uzun bir süre hükümetler ya da siyasi partiler bir anlam ifade etmedi. Çok sayıda siyasi parti kurulmasına rağmen bunların çoğunun teşkilatı, ideolojisi, liderliği, gücü, kaynağı ve tabanı yoktu.¹ Partilerden ziyade liderleri ön plana çıkıyordu. Liderlerin gücü ise ABD veya İran ile yakın ilişkili olmaktan kaynaklanıyordu. Bu nedenle ilk yönetimler (Yönetici Konsey ve Geçici Yönetim Konseyi) ve hükümetler büyük ölçüde meşruiyet sorunu yaşamışlardı. Perde arkasında asıl kontrolün ABD'de olduğunun bilinmesi halkın hükümetlere güvenmemesine ve saygı duymamasına neden oluyordu. Ayrıca partilerin büyük bir kısmı son derece zayıftı. Saddam Hüseyin döneminde güçlü bir muhalefet oluşmaması siyasi yapıyı etkilemişti. Partilerin çoğunun birbirlerini muhalefet günlerinden tanıması güvensizliği daha da artırdı. Hekim Ailesi, Eyad Allavi, Mesut Barzani ve Celal Talabani arasında muhalefet zamanından kalma kişisel dostluklar yeterince güven oluşturmaya yetmedi. Yeni siyasetin gözde unsurları, partileri ve liderleri (Maliki, Sadr, Caferi vb.) diğer grubun yakın ilişkilerine sahip olmadı.

Partilerin tamamı teşkilatlanma krizi yaşadı. KDP ve KYB bundan diğerlerine göre daha az etkilendi ama onlar dahi güç kaybetti. Diğer-

leri ise verili bir parti tabanı olmadığından, önce çok çabuk genişledi. Bu genişleme bir süre sonra ters tepti. Örneğin Irak İslami Yüksek Konseyi (İİYK) hem örgütünü hem söylemini değiştirmek zorunda kaldı. 2005 yılındaki büyük seçim başarısına rağmen Vilayet Meclisleri'nde elde ettiği sandalyeleri doldurabilmek için partinin geleneksel tabanından gelmeyen birçok kişiye yer vermek zorunda kaldı. Bu kişilerin içinden pek çoğunun yolsuzluğa bulaşması İİYK'ye büyük zarar verdi. Bu partinin İran'la yakın ilişkileri ve yerel yönetimlerdeki yolsuzluklar partinin sonraki seçimlerdeki önlenemez düşüşüne neden oldu. (Bugün İİYK tam bir parçalanma sürecinde. Bedr ve İİYK ayrıldı. Bu örgütsel zayıflama kadar İİYK'nin meclisteki sandalye sayısını 10'un altına düşürdü) Benzer bir süreci Sadr Hareketi de yaşadı. Özellikle 2005–2008 arasındaki iç savaş döneminde Sadr Hareketi'nin parçası olduğunu ileri süren bazı çevreler öylesine kanlı eylemlere imza attı ki Muktada Sadr bile onları kendi teşkilatından temizlemek için çaba sarfetti. (En bilineni bugün Maliki ile birlikte hareket eden Asaib El Hak)

Partilerin örgütsel sorunları bir yana meclisin kendisini çok önemli bir sorunu bulunmaktaydı. Partiler ya da koalisyonlar parlamentoda sayısal üstünlüğü ve yetkiyi ellerinde tutmalarına rağmen mecliste önemli bir yasa çıkarmak ülke genelindeki siyasi dengeyi etkileyeceği gerçeği parlamentonun elini kolunu bağladı. 2005 yılının sonunda büyük eksikliklerle çıkan ve düzeltilmesi konusunda ABD'nin Sünni Araplara söz verdiği anayasa meclisin elinde yetki olmasına rağmen değiştirilemedi. Anayasa değişikliği için konulan referandum şartı ve bu referandumun 3 vilayette 2/3'lük oyla reddedilebileceği düzenlemesi siyasi sistemi kilitledi. Parti ve koalisyonların meclisteki varlığı sadece verili yasalar ve anayasa-daki boşluklar çerçevesinde sınırlı kaldı. En önemlisi, siyasi çatışmanın ayrılıkçılığa dönüşebileceği ve ülkenin parçalanabileceği ya da

iç savaşın önlenemez hale geleceği beklentileri nedeniyle ülkede önemli konularda hiçbir siyasi karar alınamadı. Petrol yasası, federalizmin tanımı, tartışmalı bölgeler, Kerkük'ün statüsü gibi konularda hiçbir yasal düzenleme yapılamadı. Dolayısıyla meclis ve hükümet, sadece kaynak dağıtımına yarayan ve işlevi bunun dışına taşmayan bir araç haline gelmeye başladı. Kürtler, Bağdat'taki parlamentoyu aleyhlerine karar çıkmasını engelleyecek bir kuruma dönüştürmeyi ve bütçe başta olmak üzere kazanımlarını korumaya çalıştıkları bir yere dönüştürürken, Şii Araplar meclisteki ilişkilerini kendi aralarındaki siyasi mücadelenin yansıması şeklinde yürüttüler. Sünni Araplar ise ilk dönemde zaten doğru dürüst temsil edilmiyordu. 2010 sonrasında ise kaynak ve makam paylaşımı, çoğu milletvekili ve lider için her şeyin önüne geçti.

Bu sürecin tek istisnası Maliki'nin iki dönemlik başbakanlığı sırasında pek çok kaynağı kontrol altına alması ve zamanında ABD'nin Allavi için geniş tuttuğu başbakanlık yetkilerinden yola çıkarak kendisini devlet içinde devlet haline getirmesiydi. Bu süreçte Maliki, güvenlik güçleri, enerji, yargı başta olmak üzere bürokraside büyük bir etki ve kendi militan kitlesini yarattı. Meclis ve hükümet zayıf olmasına karşı Irak siyasi tarihinin önceki örneklerinin pek çoğunda da görüldüğü gibi güçlü bir otoriter eğilimi olan bir lidere dönüştü. Bu süreç aynı zamanda ileride tartışılacak olan merkezîyetçilik ve otoriterleşme tartışmasının temellerinden birisi oldu.

Yukarıda bahsedilen ikinci olgu ABD işgalinin etkilerinin Irak'taki belirleyiciliğidir. ABD'nin Irak'taki varlığı sürecinde yönetim üzerindeki etkisi ve ülke içindeki yetkileri zaman içinde farklılaşmıştır. 2003–2004 yılları arasında Irak'ta hem resmi hem de fiili olarak iktidar doğrudan ABD'nin atadığı askeri ve sivil yetkililerinin elindeyken 2004–2010 arasında en azından resmi olarak iktidar Iraklılara dev-

redilmişti. Fakat 2004–2009 yılları arasında daha yoğun bir biçimde görüldüğü üzere Irak'ta fiili olarak ABD'nin sözü geçiyordu. ABD'nin Bağdat Büyükelçisi ve Irak'taki işgal kuvvetleri komutanları fiili olarak doğrudan güç sahibiydiler. Irak'ta bulundurduğu 100.000'ün üzerinde askeriyle ABD'ye karşı çıkmak fiili olarak olanaksızdı. Anayasayı ABD'nin hazırladığı biliniyordu. ABD partiler arasındaki güç mücadelesine belli bir düzeye kadar izin verse de bunun ülkedeki durumu aleyhine dönüştürmesine olanak tanıyordu. Ayrıca, eski rejimin mensupları gücünü yitirmiş olsa da yeni dönemin siyasileri güçlerini büyük ölçüde ABD'den alıyordu. Kürtler, ABD'yi kazanımlarının garantörü olarak görürken, İran'la yakın ilişkisi olan Şii Arap partileri Sünni Araplara ve onların siyasi oluşumlarını destekleyen diğer ülkelere karşı ABD'yi kalkan olarak kullanıyordu. Tek başına ne Maliki ve Caferi gibi başbakanların ne de Mehdi Ordusu ve Bedr Tugayları gibi silahlı milisleri olsa bile Sadr Hareketi'nin ve İYK'nin Sünni direnişinin üstesinden gelmesi mümkün değildi. Direnişin en güçlü olduğu dönemlerde Bağdat ve çevresi dahil olmak üzere yeni siyasal sisteme meydan okuyan (Arap aşiretleri, eski Baasçılar, El Kaideciler, milliyetçi gruplar ve hatta bazı Şii silahlı grupları) silahlı gruplara karşı Şii iktidarını koruyan ne kendi silahlı güçleri ne de İran değil ABD askerleriydi. Bu nedenle parlamentonun çoğunluğunu elinde tutan Şii Arap hareketleri ile Kürtler sınırlı bir hareket alanına sahipti. Askeri operasyonlarda, ihalelerde ya da önemli siyasi konularda açık ya da kapalı olarak son sözü doğrudan ya da dolaylı sivil-askeri Amerikalı yetkililer söylüyordu. 2008'in başlarından itibaren ABD'den destek alan ve ona yakın olmaya çalışanların arasına Sünni Arapların çoğu da dahil oldu. El Kaideciler ve eski rejimin üyeleri dışında kalanlar ABD ile anlaşarak hem kendi bölgelerinde hakim konuma geldiler, hem para ve silah sahibi oldular hem

siyasi alanda gerçek temsil şansı yakaladılar hem de üzerilerindeki Şii baskısına karşı bir dengeleyici buldular. Irak'ın Oğulları ve Sahva Örgütlenmeleri gibi araçlar ABD'nin direnişçilerle mücadelesinde merkezi bir rol oynarken bunun siyasi alanda yansımaları oldu. Saddam Hüseyin'den sonra ihmal edildiklerini ve ezildiklerini hissederek silaha sarılan Arap aşiretleri kazanan tarafta olmanın yolunu önce ABD ile işbirliği yapmakta buldular. Bu süreçte bazıları Kürtleri bazıları ise Şii Arapları temel rakip olarak görmeye başladı. Önce aşiretlerin arasında başlayan bu anlaşma bir süre sonra dağınık bir haldeki Sünni Arapların ABD'nin ve onun Ortadoğu'daki müttefiklerinin desteğiyle örgütlenmesine dönüştü. Böylece, Irak'tan çekilmeye hazırlanan ABD, Kürtlerin ve Şii Arapların aşırı güçlenmelerinden kaynaklanan dengesizliği Sünni Arap ittifakıyla dengeleme yoluna gitmeye çalıştı. Bunu yaparken bir yandan ayrı ayrı Maliki'yi daha fazla İran etkisi altında kaldığına inandığı Sadr ve İYK'ye karşı desteklerken (2008 yılında Maliki'nin Bağdat ve Basra'daki Mehdi Ordusu'na karşı yürüttüğü operasyonlarda açıkça görüldüğü gibi) diğer yanda Kürtlerin maksimalist taleplerini frenledi. Örneğin bu dönemde hiçbir büyük ABD petrol şirketi kuzey Irak'ta faaliyet göstermedi. 2007 yılında Kürtler çok daha güçlüyken Kerkük'ün Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne bağlanmasını engelledi.

Özetle, ABD'nin kesin çekilme kararı aldığı 2009 yılına ve Obama dönemine kadar ABD Irak'ta hep son sözü söyleyen oldu. 2010 yılından itibaren ABD çekilme sonrası için dengeyi gözetmeye çalışırken tüm eksilerine rağmen bir denge unsuru olarak gördüğü Maliki'yi destekledi. 2011 yılı ise ABD'nin tamamen çekilmeye odaklandığı ve bir dış dengeleyiciye dönüştüğü bir yıl oldu. Son sözü söyleyen ABD'nin olmadığı ortamda ise onun boşluğunu diğer bölge ülkeleri doldurmaya çalıştı.

Üçüncü olgu, Iraklılık kimliğinin yeniden yapılanması sürecinde yaşanan toplumsal değişim ve bu değişimin siyasal alana yansımalarıydı. Iraklılık kimliği yeniden yapılanırken geçmişten farklı unsurların ön plana çıkmaya başladığı görüldü. Iraklı Kürtler, işgal sonrası siyasal düzen içinde Iraklılığın dışına çıktılar. Her ne kadar Irak'ın anayasayla bir Arap ve Kürt devleti olduğu fikrini kabul ettirseler de daima bunun uzun sürmeyecek, kriz durumunda ya da şartlar olgunlaştığında sona erecek gönüllü bir birliktelik olduğu vurgusunu yaptılar. Kürt toplumu için Iraklılık büyük ölçüde sona erdi. Bir toplumsal kimlikten ziyade zorunlu bir siyasal birliğin adı haline geldi. Buna karşı çıkan az sayıda hareket ya da girişimi Kürtlerin ulusal tavrına ihanet etmekle suçladılar. Böylece gün geçtikçe Iraklılık Arap olma anlamına gelmeye başladı. Araplar ve Kürtler arasındaki kültürel uzaklaşma ise çok daha büyük oldu. Kürtler, eğitimsel ve ticari ilişkiler bağlamında büyük ölçüde Irak'ın geri kalanından koptular. 1990 sonrası nesilde belki de zorunluluktan ortaya çıkan Arapça öğrenmeme olgusu, 2000'li yıllarda tamamen gönüllü bir hal aldı. Kürt gençliği ve onların ürettiği siyasi yaklaşımlar Bağdat'a değil İKBY'ye odaklandı. İKBY'ye dışarıdan bakanların birgün geri gelebilir diye düşündüğü KDP-KYB anlaşmazlığı ya da bunların türevleri (Gorran-KDP ya da Gorran KYB anlaşmazlığı) birbirleriyle yıllarca savaşmış eski peşmergeler veya siyasetçiler arasında değil yeni kuşak arasında yaygınlaştı. İKBY'deki siyasi ilişkileri belirleyen Bağdat ve Erbil arasında ne olduğu veya Musul ve Diyala'daki gelişmeler değil, Erbil-Süleymaniye çekişmesi, yolsuzluk, adam kayırma, siyasi baskı, basın özgürlüğü ve ekonomik sorunlar oldu. Hatta son haftalarda Mesut Barzani ile Nuri Maliki arasındaki tansiyonun en yüksek olduğu dönemde KDP ve KYB yanlısı medyanın günlük manşetlerindeki hedefleri birbirleriydi. Özetle, Irak'ta yeni siyasi düzlem oluşurken Kürt, Sünni Arap ve Şii Arap üçlemesi (etnik

ve mezhepsel siyaset ikilemesi de denilebilir) yerini bu faktörlerin dışında yeni sürece bırakmaya başladı.

Iraklı kimliğinin yeniden yapılanmasının diğer bir kısmı da biçim değiştirmeye başladı. Iraklılık, Saddam Hüseyin döneminde olduğu gibi Sünnicilik ya da Baasçılıkla eşdeğer tutulmaktan çıktı. Geçmişte de Iraklılığın toplumsal kimlik anlamında yukarıdaki tanımlamalarla sınırlı tutulması doğru değildi. Fakat siyasal kimlik açısından bakıldığında 2003 öncesi Iraklılık kavramı büyük ölçüde yukarıdaki iki olguya işaret ediyordu. İşgalden sonra ise Iraklı denilince akla dini/mezhebi duyguları güçlü olan bir Arap toplumu gelmeye başladı. Aslında Irak siyasi tarihinde din ve politika hep iç içe olmuştu. Başçıların hakim olduğu dönem din-siyaset ilişkisinde tam bir ayrılık olduğu söylenemez. Elbette, bu Irak'taki Sünni ve Şii Araplar açısından aynı biçimde olmamıştır. Özellikle Şii Araplar geçmişte dini kökenden gelmeyen birçok hareketin belkemiğini oluşturmuşlardı. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Irak'ta komünist, Baasçı ve liberal hareketlerin pek çok sembol olmuş ismi Şii kökenliydi. Fakat işgalden sonra Şii Arapların oluşturduğu siyasi hareketler ya da partiler Davacı, Sadrcı, Bedirci, Hekimci vs. olarak ayrılmaya başladı. Iraklı Şii Araplar arasında laik milliyetçi bir grup ile çıkarlarını yerel düzeyde tanımlayan büyük aşiret örgütlenmeleri olduğu inkar edilemez bir gerçeklik olsa da bu durum Iraklı Şiiilerin siyasi hareketlerinin çoğunun İslamcı partilerden oluştuğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Sünni Araplar ise kimlik bağlamında ikiye bölündü: Kürt karşıtı Sünni Araplar ve Şii karşıtı Sünni Araplar. Bu kimlik tanımlaması büyük ölçüde Sünni Arapların yaşadıkları coğrafyaya ve yerel çıkarlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bazı dönemlerde Sünni Arapların büyük bir kısmı Şii Araplar ile Kürtler arasındaki ortaklığı temel siyasi tehlike olarak

gördü. Fakat sosyopolitik kimliğin yeniden şekillenmesinde gruplar için hangi tehlike daha yakından hissediliyorsa onun daha ağır bastığı bir dönem başladı. Tutunabildikleri yegane kavram Iraklılık olan bu topluluğun kendisini tanımlayabileceği tek gerçekçi "tutunum"u Irak ülkesi üzerinden topraksal bir kimlik tanımlaması oldu. İşgale, onun kurumlarına, yabancı ülkelerin Irak'taki etkilerine, etnik ve mezhepçi siyaset yapma biçimine ve hatta adem-i merkezîyetçiliğe karşı olarak doğan Sünni Arapların siyasal söylemi bu nedenle Iraklılık üzerinden yürütülmeye çalışıldı. (Sünni Arap Bloğu'nun isminin El Irakiye olması bu noktada son derece anlamlı görünmektedir.) Fakat yukarıda sayılan yaklaşımları kapsayan geniş bir hareket olması onu ilk ciddi koalisyon denemesinde seçimi kazanmaya götürürken seçimden sonra ilk ve en ciddi parçalanmaları yaşayan siyasi grup olması kırılabilirliğini ortaya çıkardı. Sünni Arapların kimlik tanımlamasında yaşadığı sorunlar ve kendi içlerindeki sorumluları aşamamaları siyasi parçalanmışlıkların temelini oluşturdu.

Yukarıdaki üç olgunun sonunda dördüncü yü tetiklediği söylenebilir. 2003–2010 yılları arasında Irak'taki siyasal düzenin ana eksenini bir süre şimdi ele alacağımız olgunun ortaya çıkmaya başlamasının en önemli nedeni olarak görülebilir. İşgal sonrası siyasal düzenin ürettiği tüm düzlemlerdeki çatışmalar ve güç mücadelesi, ülkenin siyasal yapısını biraz da anakronik bir biçimde geçmişteki temel ikilemiyle yeniden yüzleşmeye doğru itmeye başlamıştır. Bu ikilem merkezîyetçilik vs. adem-i merkezîyetçilik ya da "ulusal" çıkarlar vs. yerel çıkarlar arasındaki rekabetin Irak siyasetinin temel sorunsalı olmasıdır. Musul, Bağdat ve Basra Vilayetleri'nin bir araya getirilmesiyle geçmişte olmayan bir devletin kurgulanmasıyla başlayan bu sorunsal Irak tarihinde en bilinen örnekleriyle İngiliz işgaline karşı Şii ayaklanması ve Bağdat'a karşı Kürt ayaklanmaları biçiminde ortaya çıkmıştır. 1958

Devrimi'nden sonra da hiçbir zaman önemini yitirmeyen bu ikilem hiçbir zaman tam olarak aşılammış, işgalden sonra merkezi yönetimin çökmesiyle yeni bir aşamaya girmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, hükümetler zayıf olduğu ve güçlü bir parti ya da lider tüm Irak'ın kontrolünü elde etmeye çalışmadığı sürece işgalden sonra Irak siyasal sisteminin temel ögesi olan siyasetin etnik ve mezhepsel düzlemde örgütlenmesi, ABD'nin Bağdat'a girmesiyle birlikte yıktığı merkezîyetçi yönetimin veya eğilimlerin yeniden güçlenmesini engelliyordu. Oysa, merkezîyetçi ve çoğunluğa oynayabilecek güçlü bir Şii liderin belirginleşmesi (halihazırda bu Nuri Maliki olmaktadır) merkezîyetçilik ile adem-i merkezîyetçilik arasındaki mücadelede ibrenin yönünü değiştirmeye başlamıştır. Maliki'nin neden ve nasıl güçlendiği dikkate alınacak olursa aslında bu değişim süreci daha rahat izlenebilir. Maliki'yi güçlendiren faktörler; güçlü bir dış destek sağlaması; doğru zamanda doğru adamlara odaklanması; yerel güçleri yanına almaya çalışması; başlangıçtaki zayıf konumu nedeniyle diğerleri tarafından büyük bir tehdit olarak görülmezken birbirleriyle mücadele eden güçler arasından sıyrılması; petrole dayalı ekonomik yapıda her türlü gelirin kontrolünün devletin elinde olmasından sağladığı avantaj; bürokrasiye çok iyi yayılması olarak sıralanabilir.

Maliki'nin güçlenmesi aslında Irak'ta mücadelenin daha fazla merkezîyetçilik adem-i merkezîyetçilik ikilemine kaymasıyla bir neden sonuç ilişkisi içermektedir. Örneğin 2009 Vilayet Meclisi Seçimi ve 2010 Parlamento seçiminde en çok öne çıkan faktörlerin başında merkezîyetçiliği temel alan söyleme sahip liste ya da ittifakların galip gelmesi görünmekteydi. 2008 yılının ortalarından itibaren hissedilmeye başlayan bu eğilim iki tartışmayı beraberinde getirdi. Merkezîyetçiliği kimler istiyor ve Maliki otoriterleşiyor mu? Zayıf

olduğu için başbakanlık koltuğuna oturabilen Maliki iktidara geldikten sonra sistem içindeki gücünü yavaş yavaş artırdı. Maliki'nin temel isteği tek bir cümlede özetlenebilir: Tüm Irak'ı kontrol altına almak. Bu amacına ulaşmak için de Maliki'nin her türlü aracı kullanmaya hazır olduğuna defalarca şahit olundu.

2006'da Maliki başbakan olduğunda devlet otoritesinin çöktüğü, güvenlik sorununun doruğa çıktığı, doğru dürüst petrol üretilmediği, elde edilen gelirin nereye gittiğinin belli olmadığı bir ortamda farklı nedenlerle de olsa hem bölge ülkeleri hem de Iraklı aktörlerin büyük bir kısmı (Kürtler ve İYYK dışında) ülkede merkezîyetçiliği güçlendirecek politikaları desteklemekteydi. Hatta bu süreçte en güçlü muhalefeti sergileyebilecek olan Kürtler dahi Maliki onlara yönelmediği ve kazanımlarına zarar vermediği sürece bu merkezîyetçilik girişimine çok büyük bir karşı çıkış sergilememişti. Fakat Maliki'nin her türlü yönetime başvurması ve Ortadoğu'da başlayan değişim süreci Maliki'ye hem bölge ülkelerinin çoğunun hem de Iraklı aktörlerin önemli bir kısmının bakışını kökten değiştirdi. Maliki, merkezi yönetimi güçlendirmek için;

- a) ABD'nin hükümete sorun çıkartan tüm silahlı grupları etkisiz hale getirmesine destek verdi.
- b) Sünni Şii ayrımı gözetmeksizin devlet otoritesine karşı çıkan taraflara yönelik yoğun bir şiddet kullandı. Örneğin, Irak'ın Oğullarına ve Sahva'ya destek verdi. El Kaide, Baasçılar ve Mehdi Ordusu'nu temizlemeye kalkıştı.
- c) Dini mercilerin desteğini almaya çalıştı, alamadığı durumlarda pratik davrandı ve onlarla çatışmaya girmede.
- d) Petrol üretimini tekeline almaya çalıştı. Örneğin tüm eleştirilere rağmen Şehristani'den vazgeçmedi.

- e) Herkese karşı herkesle dönemsel ittifaklar yaptı. Diğer aktörler arasındaki her türlü rekabetten kendisine bir müttefik çıkarmaya çalıştı. Herkese söz verdi, kimseye verdiği sözü tutmadı.
- f) Devlet içinde diğer partilerin etkinliğini kırdı. Kritik noktaları kontrol etmeye çalıştı.
- g) ABD'nin çekilmesine paralel olarak tüm güvenlik birimlerini tekelleştirdi ve kendisine ülke çapında bir ağ kurdu.
- h) Yerel siyasetteki anlaşmazlıkları değerlendirdi. Ulusal hükümetten destek verme yoluyla tarafları birbirine düşürdü.
- i) Gerektiği zaman gerginliğin tonunu düşürdü.
- j) ABD ve İran'ın desteğini her zaman bir arada almayı başardı. Her ikisine de belli bir mesafede (ilginç bir biçimde ikisine de yakın) durdu.

Bütün bu süreç Maliki'yi öyle bir konuma getirdi ki; Maliki'nin adı otoriter bir merkezileşme süreciyle eşanlamlı olarak anılmaya başlandı. Bu durum, ABD'nin çekilmesiyle daha da belirginleşti. 2008–2012 yılları arasında Maliki sürekli olarak ve tüm siyasi partiler tarafından eleştirildi. Fakat ironik olan şey ise bugün onu devirmeye çalışanların zamanında onu koltuğa oturtanlar olmasıdır. Tüm siyasi partileri bezdirse de Irak'taki siyasi denge ya da dengesizlik daha iyi bir tercihi en azından verili parlamento dengeleri açısından mümkün kılmadığından şu anda Maliki karşıtı grupların amacı onu devirmeye değil ancak daha ileri gitmesini engellemeye dönük hale gelmeye başlamıştır.

Maliki'nin yukarıda aktarılan süreçteki en başarılı politikası Irak siyasetinin tarihsel dina-

miklerine bakıldığında rahatlıkla görülebilen bir faktörü akıllıca kullanmak oldu. Bu, yerel çıkarları kullanarak rakip hareketlerde bölünmeyi körüklemek ve merkezi hükümete (yani kendisine) mecbur hale getirmektir. Bu sadece Nuri Maliki'nin ya da Dava Partisi'nin oynadığı bir koz olmamıştır. Geçmişte de Irak'ı yöneten birçok tecrübeli siyasetçi bu yolu denemiş ve pek çoğunda başarılı olmuştur. Gelişen noktada; Sünni Araplar arasında merkezi hükümete sırtını dayayarak yerel çıkarlarını korumak isteyenler (Musul'da Hadba'dan kopanlar, Kerkük'te önemli Sünni Arap aşiretleri, Anbar'da Sahva'yı oluşturan aşiretlerin bir kısmı vs.) Şiiiler arasındaki güç mücadelesinde rakibine üstünlük sağlamaya çalışanlar (Sadr Hareketine karşı Asaib el Hak, İİYYK'ye karşı Bedr Örgütü), Kürtler arasında henüz büyük bir kırılma olmasa da IKBY içinde KDP'nin gücünün artmasından rahatsız olan partiler hatta Türkmenler arasında siyasette beklendiklerini bulamayanlar Maliki ile iyi ilişki içinde-ler, hatta onu ciddi olarak destekliyorlar. Bu durum, Irak'ta gün geçtikçe kimlik merkezli ya da etnik-mezhepsel çizgideki siyaset düzleminden merkezizetçilik adem-i merkezizetçilik eksenli siyaset yapılmaya doğru gidilmesine neden olmaktadır.

3.4. Yeni Siyasal İlişki Biçiminin Somut Göstergeleri

Yeni siyasal ilişki biçiminin en somut göstergelerini son dönemde Mesut Barzani ile Nuri Maliki arasında cereyan eden tartışmalarda ve Maliki karşıtı cephenin bir araya gelme çabasında görmek mümkündür. Hükümetin kurulması sürecinde önemli bir rol oynayan Barzani'nin son birkaç aylık süreçte Maliki'ye karşı açık bir tavır aldığı görülmektedir. Barzani ile Maliki arasındaki tartışmanın kökeni hükümetin kurulmasında verilen sözlerin tutulmamasından çok IKBY ile merkezi hükümet arasındaki sorunlara ilişkindir. Fakat Barzani, Bağdat ile geçmişte yaşadığı sürtüş-

melerin tersine Irak'ın içindeki siyasi dengeleri de dikkate alarak daha geniş bir cephe oluşturmaya çalışmaktadır. Nitekim son dönemdeki en büyük kazanımı, Sünni Arapların bir kısmına ek olarak Maliki'nin Şii Araplar arasındaki en önemli rakibi olan Mukteda Sadr ile de pek çok ortak noktayı paylaşmaya başlamasıdır. Bu çerçevede 2011 yılının Aralık ayından itibaren Maliki'ye yönelik eleştirilerde Mesut Barzani ve Iraklı liderlerine Mukteda Sadr'ın da eklendiği görülmektedir. Mesut Barzani'nin son dönemde Iraklı ile ortak hareket ederek Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'yi düşürme çabasının son halkası Mukteda Sadr'ın Erbil'i ziyareti olmuştur. Erbil'de gerçekleşen toplantının ardından gerek yerel gerekse uluslararası basında bu toplantıda Maliki hükümetinin devrilmesi için önemli adımlar atıldığı ve tarafların öncelikle Maliki'ye baskı yapmak konusunda anlaşmaları, bu anlaşmanın uzun vadede daha açık bir siyasi çatışmanın temeli olabileceğinin altı çizilmiştir. Son dönemde yapılan açıklamalar ve görüşmeler ise bu sözbirliğinin güven oylaması yoluyla hükümeti değiştirmeye dönüştürebileceği senaryosu üzerinde tartışmalar yaratmaktadır. Bu noktadan itibaren yukarıda çizilmeye çalışılan çerçevede mevcut siyasi gelişmeler ele alınmaya çalışılacaktır. Bu ele alış, sisteme sonradan dahil olmasına rağmen dönüşümden en çok etkilenen koalisyon olan Iraklı'ya odaklanacak olmasına rağmen analiz ve örnekler Iraklı ile sınırlı tutulmayacaktır.

Bir önceki bölümde aktarılmaya çalışılan dönüşüm süreci çerçevesindeki Irak'ta siyasi dengelerde farklılaşmalar meydana gelmektedir. Bu süreç şöyle özetlenebilir: 2009 yılının sonlarından itibaren şekillenmeye başlayan siyasi ittifaklar 2010'daki genel seçimle birlikte belirgin bir hal almıştı. Buna göre, Şii Araplar Irak Ulusal İttifakı ve Hukuk Devleti Koalisyonu arasında ikiye bölünürken, Sünni Arap aşiretleri, Irak milliyetçileri, eski Baas-

çılar ve Türkmenler El Iraklı çatısı altında toplanmışlardı. Kürtler ise birkaç gruba bölünmelerine rağmen KDP ve KYB'nin Kürdistan İttifakı çerçevesinde bir araya gelmesiyle ana eksenlerini korumuşlardı.

Seçim sonuçlarının ve bölge ülkelerinin (ABD dahil) dayatmasıyla bir ulusal birlik hükümeti kurulmuştur. Bu süreçte, seçime ayrı giren Şii partileri Ulusal İttifak adı altında birleşirken, bakanlık ve diğer görevlerin dağılımına ilişkin pazarlıklar nedeniyle El Iraklı'da kopmalar başlamıştır. Hükümetin kurulduğu 2010 yılının Aralık ayından bu yana Irak siyasetindeki dengelerde ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliğin en önemli aktörü El Iraklı olmuştur. Seçim öncesinde en geniş koalisyonu oluşturan ve seçimden birinci çıkan bu liste yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır. Başlangıçta verilen ya da verilmeyen bakanlıklar yüzünden doğan anlaşmazlıklara bağlı olarak başlayan parçalanma Beyaz Iraklı adlı grubu ortaya çıkarmıştır. Milletvekili sayıları 10'u bulmayan bu grup, meclis aritmetiği nedeniyle kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Fakat asıl parçalanma son birkaç ayda yaşanmıştır. Bu parçalanmanın nedenleri El Iraklı liderliği arasındaki fikir ayrılıkları, görev dağılımından memnun olmayanların sayısının her geçen gün artması ve yerel siyasetteki beklentilerini karşılayabilmek için merkezi hükümet ile işbirliği yapan milletvekillerinin ya da grupların sayısının artmasıdır.

Kuruluşu itibarıyla Irak'ta otoriter bir rejimi dengelemeyi hedefleyen kitlelerin bir araya gelmesiyle oluşan El Iraklı'nın önde gelen simaları bir türlü gerçek bir uyum sergileyememiştir. Hükümetin kuruluşu sürecinde listenin başı olan Eyad Allavi için oluşturulması planlanan makamın kurulması sürekli olarak ertelenmiştir. Buna karşılık Meclis Başkanlığı, Maliye Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'nı alan diğer El Iraklı liderleri, Allavi'nin konumu hakkın-

daki uzatmalara gerçekçi bir destek vermemiştir. Irakıye içindeki liderliğin uyumsuzluğuna ilişkin diğer bir örnek de Tarık Haşimi ve Salih Mutlak hakkındaki suçlamalarda görülmüştür. Tarık Haşimi'ye yönelik terörizme destek verdiği suçlamalarına El Irakıye liderleri başlangıçta karşı çıksa da hükümeti boykot dahil tüm silahlarını etkili bir biçimde uygulayamamıştır. Hatta El Irakıye, hükümeti ve parlamentoyu boykot ederken bazı bakanları ve milletvekilleri bu boykotu kırmışlardır. Haşimi'ye yönelik suçlamalar devam ederken, Mutlak ile Maliki arasında da bir kriz yaşanmış daha sonra Mutlak'ın sessiz bir tavır izlemesiyle birlikte krizin ateşi çabuk sönmüştür. Özetle, Irakıye liderliği kriz zamanlarında birbirinin arkasında durmamış ve üyelerinin güvenini ve üzerindeki kontrolünü yitirmeye başlamıştır.

Öte yandan son birkaç ayda çok daha güçlenen bir dinamik bulunmaktadır. Bu dinamik, Irak'ın kuzey bölgelerinde merkezi hükümet ile Irak Kürt Bölgesel Hükümeti arasındaki siyasal çatışmanın El Irakıye içinde bir parçalanmayı tetiklemesidir. El Irakıye listesini bir araya getiren unsurlardan birisi Bağdat'taki Şii Arap yönetimini dengelemeye çalışmaksa bir diğeri de kendilerine yakın bölgelerde IKBY'ye karşı güç birliği yapmak olmuştur. Nitekim 2009'da Musul'da Hadba Koalisyonu'nun oluşmasıyla en belirgin halini alan bu süreç parlamento seçiminde Irakıye çatısı altında bir ittifaka dönüşmüştür. Böylece, Musul, Selahattin, Kerkük ve Diyala kentlerindeki Sünni Araplar, IKBY'nin kendi vilayetlerindeki siyasal üstünlük elde etme çabalarına karşı güç birliği yapmışlardır. Bu vilayetlerdeki Sünni Araplar, Maliki'nin Bağdat'taki, IKBY'nin yerel düzeydeki otoritesine karşı muhalefet etmişlerdir. Ancak, Irakıye içinde bir grup Maliki'nin artan otoritesi karşısında Kürtler ile işbirliğine yapmaya başlarken, yerel çıkarları daha ağır basan gruplar tersine Kürtlerin karşısında Maliki'ye yanaş-

maya başlamışlardır. Bu yeni ve önemli değişimin örnekleri yukarıda sayılan tüm vilayetlerde görülmeye başlamıştır. Irakıye'nin en önemli bileşenlerinden olan Musul merkezi Hadba Listesi, Musul Valisi Etil Nuceyfi'nin (aynı zamanda Irak Parlamentosu Başkanı Usame Nuceyfi'nin) IKBY ile anlaşarak sorunları çözme yoluna gitmesiyle parçalanmıştır. Son birkaç ay içinde Hadba Listesi'nin pek çok önemli ismi listeden ayrılmış ve bu oluşum neredeyse yarı yarıya güç kaybetmiştir. Hadba'dan ayrılan siyasetçilerin büyük bir kısmı IKBY'ye karşı bir denge unsuru olarak merkezi hükümet ile ittifak kurma arayışına girmiştir. Böylece Musul'daki güç dengesinden son derece önemli bir değişim süreci başlamıştır.

Selahattin'de ise Eyad Allavi'ye yakın olan (Vifak Grubu) kişilerin çoğunlukta olduğu Vilayet Meclisi'ndeki ittifak bu vilayetin kendisini federal bölge ilan etmesinden sonra parçalanmıştır. Vilayet Meclisi'nin 24 üyesinin 20'si federal bölge projesine destek verirken, bugün üyelerin neredeyse yarısı bu fikre karşı çıkmaktadır. Salih Mutlak'a yakın kişiler sessizliğe bürünmüşken, Allavi'ye yakın siyasetçilerin çoğu Beyaz Irakıye ya da Maliki'ye destek vermektedir. Önceleri etkisi sadece Selahattin Vilayeti'nin güneyindeki Şii Arapların çoğunlukta olduğu iki ilçe ile sınırlı olan Maliki'nin bu vilayetteki etkisinin gittikçe arttığı görülmektedir. Diyala'da ise Maliki ile IKBY'nin Hanekin ve civarı üzerinde başlayan çatışması yeni güç dengeleri üretmektedir. Son olarak belirtilmesi gereken vilayet ise Kerkük'tür. 2010 seçiminde Irakıye Listesi'nin belkemiğini oluşturan Sünni Araplar, Irakıye'nin IKBY ile yakınlaşması sonucunda açıkça Maliki'ye meyletmeye başlamıştır. Kerkük milletvekili iken Eğitim Bakanı olan Muhammet Tamim ve halen Kerkük milletvekili olan Ömer Cuburi gibi (her ikisi de Kerkük'teki en büyük ve güçlü Arap aşireti olan Cuburilerdendir) gibi isimler açıkça Irak Başbakanı Nuri El Maliki

ile çok yakın ilişkiler geliştirmiştir. Siyasi tavırlarından ve söylemlerinden anlaşıldığı kadarıyla Kerkük'teki diğer Arap aşiretlerinin en önemlileri (Ubeydi ve Hamdaniler gibi) de aynı yolu izler görünmektedir. Özetle, Irakiye'yi oluşturan koalisyonun çatırdama-ya başladığı ve Maliki'nin bu gruptan ayrılan parçaları kendisine hem parlamentoda hem de siyasi söyleminde bir kalkan olarak kullandığı görülmektedir.

3.5. Sonuç

Çalışmanın başında geniş olarak özetlenen Irak'ın yakın dönemde yaşadığı siyasal dönüşüm daha önce de belirtildiği gibi tamamlanmış bir süreç değildir. Henüz ilk işaretleri gelmekle birlikte, siyasi ittifaklarda büyük değişiklikler olduğu gözlemlenebilmektedir.

İrili ufaklı tüm ittifakları etkileyecek olan bu değişiklikler artık Sünni-Şii ya da Arap-Kürt şeklinde bir siyasi örgütlenmenin önemli ölçüde zayıfladığı anlamına gelebilir. Irak'ta siyaset kısa bir süre sonra normalleşmeye ve çatışmaları bir kenara koymaya çalışacaktır. Fakat ülkenin mevcut yapısal sorunlarına gerçekçi çözümler üretilmediği sürece yapılan tüm toplantılar sonuçsuz kalmaktadır. Yukarıda aktarılan detaylardan da anlaşılacağı gibi Irak'ta Maliki hükümetinin devrilmesi ve yeni bir hükümetin kurulması çabaları vardır. Fakat bu süreci başlatacak olan partinin Irak içinde tüm taraflarla iyi geçinmesi gerekmektedir. Halihazırda meclis aritmetiği Maliki'yi korumaktadır. Ancak, Maliki hükümetinin sonunu getirebilecek çabaların salt salon oyunu değil, merkezileşme adem-i merkezileşme boyutunda gerçekleşmesi gerekmektedir.

SONNOTLAR

- 1 Elbette bu noktada Dava Partisi, Irak İslami Yüksek Konseyi (1982'de kurulduğu haliyle Irak'ta İslami Devrim Yüksek Konseyi), Kürdistan Demokratik Partisi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni diğerlerinden ayrı ele almak gerekmektedir.

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, ORSAM Avrasya Stratejileri Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Habib Hümmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Canat Mominkulov	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu - El Farabi Kazak Milli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ORSAM Riyad Temsilcisi
Dr. Neslihan Kevser Çevik	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üniversitesi
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Dr. İlyas Kamalov	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Avrasya - ORSAM Bıçkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Atatürk Üniversitesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Fazıl Ahmet Burget	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Afganistan
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika - ORSAM Antananarivo (Madagaskar) Temsilcisi
Esra Demir	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Oğün Duru	ORSAM Yönetici Editörü
Noyan Gürel	ORSAM İzmir Temsilcisi
Selen Tonuş Kareem	ORSAM Erbil (Irak) Temsilcisi
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Sercan Doğan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
Leyla Melike Koçgündüz	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu & Projeler
Ufuk Döngel	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Göknil Erbaş	ORSAM Uzman Yardımcısı, Karadeniz
Aslı Değirmenci	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Jubjana Vıla	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Mavjuda Akramova	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Kamil Erdem Güler	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı
Çağlayan Arslan	ORSAM Uzman Yardımcısı, ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayi İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Haş Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydın	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
İtir Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
Dr. Hasan Canpolat	İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	YOK Başkanı
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Esra Demir	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi ATAUM Müdürü, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku

Cevat Gök
 Mete Göknel
 Osman Göksel
 Timur Göksel
 Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani
 Habib Hüzmüzlü
 Numan Hazar
 Doç. Dr. Pınar İpek
 Dr. Tuğrul İsmail
 Doç. Dr. İlyas Kemalolu (Kamalov)
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Doç. Dr. Şenol Kantarcı
 Selçuk Karacay
 Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu
 İsmet Karalar
 Dr. Hasan Canpolat
 Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman
 Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardeş
 Av. Tuncay Kılıç
 Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli
 Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
 Prof. Dr. Alexander Kolesnikov
 Prof. Dr. Erol Kurubaş
 Prof. Dr. Talip Küçükcan
 Arslan Kaya
 Dr. Hicran Kazancı
 İzzettin Kerküklü
 Prof. Dr. Mustafa Kibarolu
 Dr. Max Georg Meier
 Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa
 Prof. Dr. Mahir Nakip
 Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
 Prof. Dr. Çınar Özen
 Murat Özçelik
 Doç. Dr. Harun Öztürkler
 Dr. Bahadır Pehlivan Türk
 Prof. Dr. Victor Panin
 Doç. Dr. Fırat Purtaş
 Prof. Dr. Suphi Saatçi
 Dr. Yaşar Sarı
 Ersan Sarıkaya
 Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya
 Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
 Dr. Aleksandr Sotnichenko
 Zaher Sultan
 Dr. Irina Svistunova
 Doç. Dr. Mehmet Şahin
 Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
 Mehmet Süküroğlu
 Doç. Dr. Oktay Tanrısever
 Prof. Dr. Erol Taymaz
 Prof. Dr. Sabri Tekir
 Dr. Gönül Tol
 Doç. Dr. Özlem Tür
 M. Ragıp Vural
 Dr. Ermanno Visintainer
 Dr. Umur Uzer
 Prof. Dr. Vatanyar Yagya
 Dr. Süreyya Yiğit

Irak El Fırat TV Türkiye Müdürü
 BOTAS Eski Genel Müdürü
 BTC ve NABUCCO Koordinatörü
 Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
 Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Emekli Büyükelçi
 Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 ORSAM Avrasya Danışmanı
 ORSAM Danışmanı, ORSAM Avrasya Stratejileri Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
 Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Vodafone Genel Müdür Yardımcısı (Türkiye)
 Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Edremit Belediye Başkanı Danışmanı
 İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
 Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Edremit Belediye Başkanı
 Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek, Kırgızistan)
 Diplomat
 Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
 KPMG, Yeminli Mali Müşavir
 Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
 Kerkük Vakfı Başkanı
 Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
 Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
 Bağdat Üniversitesi Rektörü
 Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
 ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
 Ankara Üniversitesi, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümü
 TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya)
 Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
 Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
 ORSAM Danışmanı, Avrasya – ORSAM Bişkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
 Türkmeneli TV – (Kerkük, Irak)
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
 Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
 St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
 Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
 Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Enerji Uzmanı
 ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı (KKTC)
 İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
 Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü (ABD)
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
 2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
 Vox Populi Direktörü (Roma-İtalya)
 İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
 St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
 ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
 Bülent Aras
 Tayyar Arı
 İlker Aytürk
 Recep Boztemur
 Katerina Dalacoura
 F. Gregory Gause
 Fawaz Gerges
 Ahmet K. Han
 Raymond Hinnebusch
 Rosemary Hollis
 Bahgat Korany
 Peter Mandaville
 Emma Murphy

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
 Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
 Uludağ Üniversitesi
 Bilkent Üniversitesi
 Orta Doğu Teknik Üniversitesi
 Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Vermont Üniversitesi (ABD)
 Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Kadir Has Üniversitesi
 St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
 George Mason Üniversitesi (ABD)
 Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
 Hasan Kanbolat
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
 ORSAM Başkanı
 ORSAM Danışmanı, ORSAM Avrasya Stratejileri Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
 ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

MithatpaŐa Caddesi 46/6 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr